

SURİYE'DE İKTİDAR MÜCADELESİ, ULUSLARARASI TOPLUMUN TEPKİSİ VE TÜRKİYE'NİN KONUMU

POWER STRUGGLE IN SYRIA, REACTION OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY AND TURKEY'S POSITION

صراع السلطة في سوريا رد فعل
المجتمع الدولي وموقف تركيا

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

SURİYE'DE İKTİDAR MÜCADELESİ, ULUSLARARASI TOPLUMUN TEPKİSİ VE TÜRKİYE'NİN KONUMU

POWER STRUGGLE IN SYRIA, REACTION OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY AND TURKEY'S POSITION

صراع السلطة في سوريا رد فعل المجتمع الدولي وموقف تركيا

Rapor No: 42

Mayıs 2011

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2011

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algalmasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Takdim.....	5
Özet.....	5
Suriye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı	6
Sosyalist Cumhuriyetten Arap Krallığına: Beşar Esad Dönemi.....	7
Beşar Esad'ın Meşruiyetini Yitirmesi: 2000 Şam Deklarasyonu'ndan 2011 Ayaklanmasına....	8
Birinci Muhalefet Dalgası: Şam Baharı.....	8
İkinci Muhalefet Dalgısı.....	10
2011 İsyani: Üçüncü Muhalefet Dalgası ve Esad Rejiminin Geleceği.....	12
Mezhepsel, Etnik ve Güvenlik Güçlerinin İsyani Karşısındaki Pozisyonu.....	13
Toplumsal Muhalefeti Askeri Yöntemlerle Bastırma Girişimleri: Kuşatmalara Meydan Okuma Gösterileri	16
Uluslararası Toplumun Sürece Müdahalesi: Esad Rejimine Uluslar arası Yaptırım Kararları	18
BM'nin Pozisyonu: Suriye'de Uluslararası Araştırma Talebi	19
ABD ve AB'nin Yaklaşımı: Yaptırım Kararları.....	20
Suriye Krizinin Türkiye'ye Etkisi	23
Sonuç: Suriye'de Yaşanması Olası Senaryolar	25

TAKDİM

Suriye yönetimini hedef alan kitlesel muhalefet eylemleri artarken, yönetimin muhaliflere yönelik tavrı her geçen gün sertleşiyor. Sürecin ne şekilde gelişeceğine dair birçok senaryolar tartışılrsa da, bir öngöründe bulunulmasını zorlaştıran pek çok etken mevcut. Muhaliflerin siyasal talepleri, ideolojileri, etnik ve mezhepsel kökenleri, coğrafi dağılımları, direniş konusundaki kararlılıkları ve taleplerini uzlaştırma becerileri, kriz sürecinin gelişimini belirleyen etkenler arasında sayılabilir. Bununla birlikte Esad yönetiminin muhaliflerin taleplerine yaklaşımı, reform sürecinin hızına ve içeriğine ilişkin niyeti de aynı şekilde olayların seyrini tayin edecek etkenler arasında.

Suriye'deki kriz, dünyada dikkatle izlenirken krize en yoğun ilgiyi gösteren ülkelerin başında Türkiye geliyor. Ankara yönetimi Suriye'deki durumla ilgili yaptığı ilk açıklamalarda Esad yönetimine hızla reformları başlatma çağrısında bulundu ve sivil kayıpların artmasından duyduğu rahatsızlığı gösterdi. Sivil kayıpların artması, aslında yıllardır Suriye'ye karşı tavrı olan Batılı ülkelerin harekete geçmesi için geçerli bir neden oluşturdu. Suriye'ye karşı ard arda yaptırım kararları çıktı. Halen birtakım çevrelerde ekonomik ve siyasal yaptırımların daha ileri boyutlara taşınması tartışılıyor. Görünen o ki, Suriye ve diğer tüm Ortadoğu ülkeleriyle iyi niyete dayalı ilişkilerini derinleştirmek isteyen Türkiye'ye, önümüzdeki dönemde taraflar arasındaki krizin uzlaşmayla sonlandırılması için önemli roller düşecek.

ORSAM olarak, Ortadoğu'daki toplumsal muhalefet hareketleriyle ilgili üst üste yayınladığımız güncel raporlara bir yenisini daha eklerken tüm çabamız, yukarıda da özetle ifade ettiğim tablonun çözümlenebilmesine katkıda bulunmaktır.

Ülkemizde, Ortadoğu'nun son dönemdeki gündemini izleme ve yorumlama performansıyla takdire şayan bir başarı gösteren Doç. Dr. Veysel Ayhan'a yeni çalışması için teşekkür ediyoruz.

Çalışmanın herkes için faydalı olmasını diliyorum.

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

Hazırlayan: Doç. Dr. Veyssel AYHAN
ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

SURİYE'DE İKTİDAR MÜCADELESİ, ULUSLARARASI TOPLUMUN TEPKİSİ VE TÜRKİYE'NİN KONUMU

Özet

* Suriye'de Der'a'da başlayan rejim karşıtı protesto eylemleri yoğun askeri operasyonlara rağmen Şam, Humus, Haseke, Kamışlı, Banyas, Lazkiye, Bayda ve Deir ez-Zor'daki gösterilerle sürmektedir. Esad'a ve rejimin temsil ettiği siyasal ve ekonomik sisteme isyan eden kesimler kısmi reformlardan ziyade sistemi kökten değiştirmeyi hedeflemektedir. Suriye'deki isyana önderlik eden toplumsal grupların başında Sünni Araplar gelirken, rejimi koruyan toplumsal grupların başında Alevi Araplar gelmektedir.

* Suriye muhalefetinin tek başına rejimi devirme gücüne sahip olmamasına karşın rejimin de isyanı polisiye yöntemlerle bastırarak kapasite sahip olmadığı görülmektedir. Bu noktada, kitlelerin tüm baskı ve öldürmelere rağmen sokaktaki gücünü koruması durumunda rejime uluslararası müdahaleyle geri adım attırılması gündeme gelebilir.

* Beşar Esad'ın bir yandan reform girişimlerini yoğun bir şekilde dile getirmesi diğer yandan göstericilere karşı orantısız güç kullanılması sonucunda sivil kayıpların sürekli olarak artması Suriye'de farklı mezhepler ve dinler arasında uzun dönemli bir gerginliğin ortaya çıkmasına yol açabilir.

* Suriye'deki iktidar mücadelesinin Türkiye-Suriye ilişkilerine ciddi bir etkisi olacaktır. Söz konusu etki ekonomik, siyasi, diplomatik ve insani boyutuyla kısa süre içerisinde kendisini hissettirecek düzeydedir.

Suriye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Suriye halkı, hem etnik hem dini hem de mezhepsel açıdan heterojen bir toplumdur. Bu heterojenliğin temeli ülkenin tarih boyunca farklı dinler, ırklar ve mezheplere ev sahipliği yapmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Roma ve Bizans döneminde Doğu Hıristiyanlığına ev sahipliği yapan Suriye, Emevilerle birlikte Müslümanların ilk İmparatorluğuna başkentlik yapacaktır. Emevi sonrası dönemde Suriye'deki Hıristiyanlar Abbasi, Selçuklu, Memlük ve Osmanlılar döneminde de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda Suriye'deki başlıca azınlıkları Aleviler, Dürziler, İsmaililer ve çeşitli Hıristiyan grupların oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla hem Müslüman hem de Hıristiyanlar kendi içerisinde oldukça farklı gruplara bölünmektedir.¹ 2011 itibariyle 23 milyonluk bir nüfusa sahip Suriye'de etnik ve dini grupların oranları hakkında doğru ve açık bilgilere ulaşmak mümkün olmamakla birlikte geçmiş dönemlerde yapılan sayımlardan ve verilerden hareketle bazı sonuçlara ulaşabiliriz. Suriyeli yazar Hüsnü Mahalli'ye göre "Suriye halkının %15'i Alevi, %6-7'si Dürzi, %12-13'ü Hıristiyan ve geri kalanları da Sünnidir. Sünnilerin ise %10-12'si Kürt, %1-2'si Türkmen geri kalanları da Araptır. Arapların da büyük bölümü orijinal olarak Suriyeli bir kısmı da Filistin kökenlidir"² Mahalli'nin hesaplamalarına göre Sünni Araplar ülkede %50'nin altında kalırken Aleviler de ülkedeki en önemli azınlık grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan 1947 yılı itibariyle ülkenin nüfusu 3.043.310 kişi olarak hesaplanmıştı. Sünnilerin nüfusu 2.040.908 kişi iken Aleviler 447,993, Dürziler 96, 641, Maruniler 14,133, Ortodoks Rumlar 144,517, Ortodoks Ermeniler 104,923, Katolik Rumlar 49, 543 (1950 tarihinde 52.000), Yahudiler 30,873, Nasturiler (Doğu Kilisesi) 9,630, Katolik Ermeniler 17, 493(1950 tarihinde 18.500), Katolik Araplar 17,613 ve diğer azınlıklar da yaklaşık 100,000 (Protestan-Yezidi, Süryani-Avrupalı Katolikler).³1947 verilerinden de anlaşıldığı üzere Suriye'de her gruptan topluluğa rastlamak mümkündür.

1965 tarihinde ABD tarafından Suriye nüfusu hakkında yayımlanan bir çalışmada ise Sünnilerin nüfusları %72, Aleviler %11 ve İsmaililer ise %1 olarak verilmişti. Hıristiyanların toplam nüfus içindeki oranları ise %12 olarak belirtilmiştir.⁴

Yukarıda da belirtildiği gibi günümüz Suriye nüfusu yaklaşık 23 milyon civarındadır. Bu nüfus içerisinde etnik dağılım ise oransal olarak net olmamakla birlikte şu şekilde olabilir: Aleviler %11-12, İsmaililer %1,5, Dürziler %3-5, Hıristiyanlar %14-15 civarındadır. Bu orana göre Sünni Müslümanların nüfusu 1950'lerde yaklaşık %67-70'iken, bu oranın günümüzde çok büyük bir değişikliğe uğramadığı düşünülmektedir. Sünni olanların içinde Sünni Arap, Kürt, Türkmen, Kafkasyalı ve diğer bazı küçük gruplar bulunmaktadır. Kürtlerin genel nüfus içerisindeki oranlarının %10-12 civarında olduğu ileri sürülmektedir. Türkmenlerin genel nüfusu hakkında net bir bilgiye sahip olmamakla birlikte Golan'da, Lazkiye çevresinde, Halep'te ve Şam'da önemli bir Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Örneğin, Şam'ın 20 kilometre batısında Kaldı isimli bir Türkmen köyü bulunmaktadır. Bunların Osmanlı öncesi dönemden beri bölgede bulunduğu yerli kesimler tarafından dile getirilmektedir.⁵ Bu durumda Sünni Arapların toplum nüfusunun yaklaşık %52-57 arası olduğu düşünülmektedir.

Suriye'nin nüfus yapısında dikkat çeken bir diğer olgu da artan nüfus ve işsizliktir. Nüfus artış hızı Sünni Araplar ve Kürtlerde en üst seviyede iken Hıristiyan, Dürzî ve Alevilerde ise oransal olarak düşüktür. Eğitimin yanı sıra tek eşliliğin söz konusu gruplarda kabul gören bir anlayış olmasının da nüfus artış hızının oransal olarak bu kesimlerde daha düşük olmasına yol açtığı düşünülmektedir. Suriye'deki nüfus artış hızı dünya ortalamalarının %2,7 ile oldukça üstünde olduğu görülmektedir. Dinamik ve genç bir nüfus yapısına sahip olan Suriye'de 10-24 yaş arası gençlerin toplam nüfusun %36,3'ünü oluşturması dikkat çekmektedir. Bu oran 15-24 yaş arası

gençler için %22,2'e denk gelmektedir. Suriye nüfusunun genç olması beraberinde istihdam ve yeni iş sektörleri yaratılması gibi sorunları getirmiştir. Son yıllarda kontrollü bir şekilde ekonomide devlet kontrolünün azaltılması yönünde adımlar atılmasına rağmen kişi başına düşen gelir 2.400 dolar civarında seyretmektedir. Devlet kurumlarında çalışan bir doktor veya mühendisin aylık geliri 200 ile 300 dolar arasındadır. Diğer yandan nüfusun yaklaşık %50'si de yoğun bir işsizlik sorunu yaşamaktadır. İşsizlik rakamlarının aynı oranda seyretmesi için ise Suriye'de yılda 320'bin kişiye yeni iş imkânlarının yaratılması gerekmektedir. Bu sayı 2035'de 604 bin kişiye yeni iş imkânlarının yaratılması ihtiyacını ortaya koymaktadır.⁶

Sosyalist Cumhuriyetten Arap Krallığına: Beşar Esad Dönemi

Hafız Esad'ın Haziran 2000'de yaşamını yitirmesinden önce Suriye'de iktidarın nasıl değişeceğine dair önemli bir tartışma yapılmamıştır. Baas ideolojisinde ve Suriye Anayasa'sının giriş kısmında öne çıkan sosyalizm, birlik, özgürlük, halk iktidarı ve halk demokrasisi gibi kavramların varlığına rağmen 1994'de Hafız Esad'ın büyük oğlu Basil Esad'ın şüpheli bir trafik kazasında ölümü üzerine Londra'dan derhal geri getirilen göz doktoru Beşar Esad'ın yeni Suriye Cumhurbaşkanı olarak seçileceği herkes tarafından bilinmekteydi. Oysa Suriye anayasasının 2. maddesinde devletin yönetim şekli olarak açık bir dille Cumhuriyet rejimi belirtilmekte ve Suriye'nin devrimci bir politikayı uygulamaya koyduğu yazılmaktaydı. 10 Haziran'da Hafız Esad'ın yaşamını yitirmesinden saatler sonra Suriye Meclisi anayasa'nın 83. maddesini değiştirmek için toplanmış ve yapılan değişiklikle Devlet Başkanı seçilme yaşı 40'dan 34'e indirilmiştir. Devlet televizyonundan canlı olarak sunulan meclis toplantısı sırasında milletvekili Mundhir El Mawşili ayağa kalkarak Anayasa değişikliği için hiçbir gerekçenin oluşmadığını dile getirerek, değişikliği protesto etmişti. Ancak Mawşili'nin teklifi çoğunluk tarafından reddedildiği gibi

ertesi gün Suriye devleti tarafından çıkarılan Tishreen gazetesi değişikliğin oybirliği ile yapıldığını yazmıştı.⁷ Bununla birlikte anayasa değişikliğinden 3 gün sonra anayasa'nın 84. maddesine uygun olarak Arap Sosyalist Baas Partisi Bölgesel Komutanlığı Beşar Esad'ı devlet başkanlığı için aday göstermiş ve meclis de söz konusu adaylığı halk oylamasına sunmuştu. Tek adayla girilen seçimlerden ise Beşar Esad 97.29 oy oranıyla Suriye'nin ikinci Esad soyadlı Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁸

Beşar Esad'ın seçilmesi Suriye'de yalnızca Anayasal sorunların ortaya çıkmasına yol açmamış aynı zamanda ideolojik bir tartışmanın da yaşanmasını beraberinde getirmişti. Baas iktidarı döneminde Suriye birçok Arap ülkesini geleneksel krallıklar ve rejimlere sahip olmakla suçlarken, Baas yönetiminin devrimci ve sosyalist olduğunu öne sürmekteydi. Ancak Beşar Esad'ın seçilmeden önce rejime bağlı bazı gazetelerde yeni "Halife"⁹ olarak nitelendirilmesi ve Cumhuriyetin yeni iktidarla birlikte babadan oğla bir geçiş yaşaması bazı Suriyelilerin tepkisine yol açmıştır. Söz konusu eleştiriler, Beşar Esad'ın seçilmesinden kısa bir süre sonra Suriye'de demokratik bir sistemin kurulması yönünde yeni bir muhalefet dalgasının ortaya çıkmasına da katkı sağlamıştı. Beşar Esad'ın seçilmesiyle birlikte Suriye'deki iktidar yapılanmasında belli ailelerin ve kurumların güçlerini koruduğuna dikkat çekmek gerekir. Bu güçlerin başında Esad ailesi gelmektedir. Esad ailesi içinde Beşar Esad'ın kardeşi Mahir Esad, kız kardeşi Büşra'nın eşi ve Askeri İstihbarat Başkanı Asif Şevket ile dayısının çocukları olan Rami ve Ihab Makhlof gelmektedir. Asif Şevket istihbarat alanında etkili bir isim iken Makhlof ailesi yaklaşık 3 milyar doları aşan servetiyle Suriye rejiminde önemli bir güç olarak öne çıkmaktadır. Makhlof ailesi Syriatel'in yanı sıra, bankacılık, Lübnan sınırında serbest ticaret bölgesi ve gümrük bölgelerindeki duty free shopları işletmektedir. Yasadışı kaçakçılığın önemli bir kısmının Makhlof ailesi tarafından gerçekleştirildiği öne sürülmektedir. Beşar Esad'ın baba tarafından kuzenleri olan

Shaleesh ailesi de güvenlik birimlerinde ve ticari hayatta önemli bir etkiye sahiptirler. Asif Isa Shaleesh ve Başkanın özel koruma birliğinin başkanlığını yapan General Dhu Himma Shaleesh bu ailede öne çıkan kişiler arasında yer almaktadırlar. 2011 protesto gösterilerinde eleştirilerin odağında Makhlof ve Shaleesh ailesinin alması dikkat çekicidir. Bunların dışında rejimde etkili olan diğer Alevi aileleri ise Nasef Kheir Bey, Khouli, Haydar, Kana'an, Ümran ve Duba aileleridir. Bu ailelere mensup birçok kişi Baas partisi, güvenlik, istihbarat ve ekonomi alanlarında önemli bir etkiye sahiptir.¹⁰ Bu ailelerin önemli bir kısmının ise Esad'ın bağlı olduğu Kalabiya aşiretine mensup olması dikkat çekicidir. Ayrıca Cengiz Çandar'ın da köşesinde belirttiği üzere Beşar döneminde Suriye rejimi "General Abdulfettah Kudsiyya'yı (Beşar Esad'ın özel kalemi idi), Hava Kuvvetleri istihbaratının başındaki Cemil Hasan'ı (kendisinden önce Abdulfettah Kudsiyya, o makamda oturuyordu), Muhaberat'ın başındaki Ali Memluk'u, yardımcısı Zuheyr Hamad'ı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın güvenlik işlerinden sorumlu yardımcısı Muhammed Nasif Kheirbek'i (o da Kalabiya aşiretinden), Savunma Bakanı Ali Habib'i ve Lübnan'daki Suriye kuvvetlerinin son komutanı, doğrudan Beşar Esad'a bağlı, son olarak Dera'a'ya Beşar'ın mesajını götüren General Rüstem Gazali'nin Alevi-Nusayri kökenli" olması dikkat çekicidir.¹¹

Beşar Esad'ın Meşruiyetini Yitirmesi: 2000 Şam Deklarasyonu'ndan 2011 Ayaklanmasına

Beşar Esad'ın iktidara gelmesi ile birlikte Suriye'de siyasal ve ekonomik reformların hayata geçirilmesi yönünde yeni bir umut doğmuştu. 1992-1994 tarihleri arasında Londra'da göz doktorluğu ihtisasını yapan Esad Suriye halkının karşısına modern yönüyle çıkmış ve Cumhurbaşkanlığına geldikten sonra halka yaptığı ilk konuşmada da demokrasi ve reformların önemine vurgu yapmıştı. İktidara gelişinden kısa bir süre sonra 17 Temmuz 2000'deki konuşmasında Beşar

Esad idari ve ekonomik alanda reformlar, yolsuzluklarla mücadele, demokratik değerlerin geliştirilmesi, birey haklarına saygının önemi üzerinde durmuştu. Esad konuşmasında aynı zamanda yapıcı eleştirilere açık olduklarının da mesajlarını vermişti.¹² Konuşmasında seçimler, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi birçok hak ve özgürlüğün demokrasinin bir sonucu olduğunu ve Suriye halkının da kendi gelenek ve tecrübeleri doğrultusunda kendine özgü demokrasisini geliştirmek zorunda olduğunu ifade etmişti. Batı tarzı demokrasilerin varlığına övgü ile değinen Esad'a göre Suriyeliler de demokrasilerini geliştirmek zorundaydı.¹³ Nitekim Esad'ın demokrasi ve özgürlüklerden söz ettiği günlerde Suriye'nin değişik bölgelerinde toplumun ileri gelenleri tarafından değişim ve reformun nasıl olacağı üzerine onlarca forum ve toplantı düzenlenmeye başlanmıştı. Hafız Esad döneminden farklı olarak yeni yönetim düzenlenen toplantılara ve forumlara doğrudan müdahale etmekten kaçınmış ve toplumun kendi içinde reformların nasıl olacağı üzerine tartışmalar yapmasına göz yummuştu. Reformcu kimliği ile öne çıkmaya başlayan Esad 2000 Aralık ayında İngiltere'de ekonomist olarak çalışan ve köken olarak Humuslu Sünni Arap bir aileden gelen Esmâ Akhras ile evlenmesiyle bu kimliğini daha da ön plana çıkarmıştır.

Birinci Muhalefet Dalgası: Şam Baharı

Hafız Esad'ın ölümü ile birlikte Suriye toplumunda siyasal reformlar üzerine ciddi bir tartışma süreci de başlamıştı. Reform tartışmalarına liderlik eden toplumsal grupların başında ise ülkenin entelektüel, aydın, hukukçu, gazeteci, sivil toplum kuruluşları ve akademik camiasından oluşan kişi ve kurumlar gelmektedir. Söz konusu grupların ciddi bir toplumsal tabanı bulunmamasına karşın rejim karşıtı grupların düşünsel öncülüğünü oluşturmaları açısından önemlidirler. 10 Haziran 2000'de ölümünün ardından reform çağrılarını gündeme taşıyan ve "Şam Baharı" diye adlandırılan reform girişimlerine öncülük eden bu kesim içerisinde Sünni Arap ve Hıristiyan liderler

de bulunmaktaydı. Beşar Esad'ın 17 Temmuz 2000'deki konuşmasında demokrasi ve özgürlüklere yer vermesi de demokratik dönüşümü benimseyen hareketlere destek olarak algılanmıştır. Ulusal Tartışma Forumu'nun kurucusu olan Riyad Seif gibi birçok parlamenter kendi evlerinde yaptıkları toplantılarda değişimin nasıl olması gerektiği yönünde toplumsal bir taban oluşturmaya çalışmışlardır. Humuslu Hıristiyan yazar Michel Kilo reform talep eden gruplar arasında ortak talepler oluşturmak için çaba harcamıştı. Kürtler Kamışlıda kurdukları örgütlerle reformları tartışmaya başlamışlardır. Entelektüeller tarafından başlatılan reform tartışmaları Suriye'de 1980 olayları sonrası ilk kez siyasi değişim taleplerinin toplum içerisinde yükselmesini sağlamıştır. Nitekim Eylül ayına gelindiğinde reform talebiyle ortaya çıkan kişiler 99 kişi tarafından imzalanmış bir reform paketini ilk kez halkın dikkatine sunmayı başarmışlardır. Esad yönetiminin Eylül 2000'de toplumun değişik kesimleri tarafından imzalanan ve temelde dört madde ile ortaya konulmuş reform talepleri karşısında olumsuz bir tepki göstermemesi reformcular tarafından olumlu karşılanmıştı. 99 Suriyeli yazar ve entelektüel tarafından imzalanan bildiriye,¹⁴

- 1963'ten beri yürürlükte olan sıkıyönetim ve olağanüstü hal yasalarının kaldırılması,
- Sürgünden geri dönüşler dahil tüm siyasi tutuklulara genel af çıkarılması,
- Toplantı, basın ve ifade özgürlüğünün yasal düzenlemelerle garanti altına alınması,
- Siyasal, ekonomik ve düşüncel çeşitliliğe saygı duyulması ve sivil özgürlüklerin tanınması talepleri dile getirilmekteydi.

Reform talebinde bulunan kişiler doğrudan Cumhurbaşkanlığı seçimleri veya çok partili siyasi bir sistem talebinde bulunmamalarına karşın birçok alanda değişim taleplerini ortaya koymuşlardır. Baas rejimini doğrudan hedef almayan reform taleplerine Esad yönetiminin

cevabı Kasım ayında yaklaşık 600 siyasi tutuklunun serbest bırakılması ve bir ay sonra da Şam'daki siyasi tutukluların bulunduğu Mez-zeh Hapishanesinin kapatılması oldu. Ayrıca hapishaneden henüz serbest bırakılan Avukat Akham Naisa'nın Suriye Liberal Özgürlükler ve İnsan Hakları Savunma Örgütü'nü yeniden açmasına izin verilmiştir. Örgüt, çıkardığı bültene "Demokrasinin Sesi" adını verirken ilk mülakatını da Komünist Parti liderlerinden Fatih Jamus ile yapmıştı. 99'lar bildirisinde imzası bulunan Avukat Halil Matuk da İnsan Hakları Örgütü'nü kurarak toplumsal demokratik reformlar alanında etkinlikler düzenlemeye başlamıştı.¹⁵

Tüm bu gelişmelere paralel olarak 2001 Ocak ayında Meclis üyesi Riyad Seif, Toplumsal Barış Hareketi adlı partinin kurulması için ilgili makamlara resmi başvurularını yaptıklarını açıklamıştır. Seif, partinin liberal ve milliyetçi bir felsefeye dayandığını açıklamıştı. Aynı ay içinde Lübnan'da yayımlanan bir gazetede ise Suriyeli 1000 kişinin imzaladığı bir bildiri yayımlandı. Bildiride dikkat çeken en önemli taleplerin başında siyasal özgürlükler, güçler ayrılığı ilkesi ve çok partili sisteme geçiş talepleri gelmiştir. Bir önceki bildiriden farklı olarak 2001'deki talepler listesinde dolaylı olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de gündeme getirilmiş olması dikkat çekici olmuştu. Ayrıca ilk kez toplumun birçok kesimi tarafından devlet kontrolünün dışında alternatif bir sivil toplum ve siyasal alan yaratılması talebi gündeme getirilmiştir.¹⁶ Hükümet bildiriye cevap olarak olağan üstü hal yasasının dondurulduğunu açıkladı. Şubat ayında gazeteci Ali Ferzat "Ad Dumari" adlı haftalık bir gazeteyi yayımlamak için kendisine izin verildiğini açıklamıştır.

Ancak Şubat 2001 tarihinden sonra muhalefetin bir bütün olarak sistemin yıkılmasına yol açacak adımlar attığını ve bu anlamda kontrol dışına çıktığını düşünen rejim yanlıları reform çağrılarına müdahale etmek için harekete geçmiş ve muhaliflere karşı tutuklama kampanyası başlatılmıştır. Şubat 2001 ta-

rihinde muhalefet liderlerine karşı saldırıların düzenlemeye başlamasıyla, reform yönündeki beklentiler de değişmeye başladı. Ünlü yazar Nabil Süleyman kimliği belirsiz kişilerin saldırısına uğradı. Ardından Mart ayında Başkan Yardımcısı Abdulhalim Haddam yaptığı ünlü açıklamasında “sivil toplum örgütlerini ülkenin birliğini tehdit etmemeleri” konusunda uyarmıştır. Haddam ayrıca “toplantı yapmak isteyen sivil toplum örgütlerinin 15 gün önceden ilgili otoritelerden izin almaları gerektiğini” açıklamıştır. Hükümet olağanüstü hal yasasının kaldırılmasını talep edenleri eleştirmeye başlamıştır. 2001 Mayıs ayında Papa’nın ziyareti nedeniyle bazı siyasi tutukluların serbest bırakılmasına karşın Ağustos ve Eylül aylarında sivil toplum örgütlerinin izinsiz bir şekilde toplantılar düzenleme girişimleri sert tepkilere yol açmış ve aralarında Riyad Seif, Nizar Nayif, Riyad Türk ve Mamun Hamsi’nin de bulunduğu muhaliflerin önemli bir kısmı tutuklanarak sivil muhalefet kontrol altına alınmıştır.¹⁷ Şam Baharında geniş katılımlı forumlar düzenleyen sivil toplum kuruluşları kapatılırken, muhalefet gruplarının toplanmasına da izin verilmemiştir. Sivil Toplumun Uyanışı Topluluğu ile Cemal Atassi Demokratik Diyalog Forumu söz konusu dönemde aktif bir şekilde reformların tartışıldığı düzenli toplantılar gerçekleştirmiştir. Aylık veya haftalık düzenlenen toplantılara yüzlerce kişi katılarak reform ve değişim konusunu tartışmışlardır.¹⁸ Bunların tümü rejim güçleri tarafından kapatıldı ve söz konusu toplantılara katılanlara yönelik tutuklama operasyonları düzenlendi. Türk, Kilo ve Seif’in yanı sıra Seif’in evinde düzenlediği toplantılarına katılan Suriye Liberal Demokratlar Birliği Başkanı Dr. Kemal El-Lebwani’de konuşmalarından dolayı tutuklananlar arasında yer almıştır.¹⁹

Böylelikle birinci reform dalgası Beşar Esad’ın iktidarını sağlamlaştırmasıyla sona erdirilmiştir. Ancak yaşananlar aynı zamanda Beşar Esad’ın reform talep eden kesim üzerindeki meşruiyetini ve güvenini yitirmesine yol açmıştır. Böylelikle Esad’ın reformcu olmadığı, babası Hafız Esad gibi bir yönetim anlayışına

sahip olduğu Suriye muhalefeti tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Esasında Beşar Esad’ın iktidara gelmesi ile birlikte Suriye rejiminde kurumsal düzeyde bir değişikliğin olmaması da rejimin demokratikleşmeyeceğinin göstergesi olmuştur. Asker ve istihbarat yapıları Suriye toplumu üzerindeki baskılarını sürdürürken ekonomik açılamdan da rejime yakın kişi ve bireyler daha fazla fayda görmüştü.

İkinci Muhalefet Dalgası

İkinci reform dalgası ise 2003 Irak işgali sonrası ABD’nin Suriye’nin Irak ve Lübnan politikalarını eleştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Bir Suriyeli uzmanın Şam’daki mülakatta bize aktardığına göre “2003 ve 2004 yıllarında gerçekten de Suriye bir Amerikan işgali bekliyordu. Beşar Esad yeni seçilmişti ve Şam’daki seçkinler Amerikan baskısı sonucu rejimin kaybedeceği gibi bir düşünceye kapılmıştı. Bu şartlar altında Fransa gibi Avrupalı ülkelerin de Suriye’ye baskı yapmasıyla bir BM yaptırım uygulanması gündeme gelmişti. Suriye rejimi bu şartlar altında bir yandan Lübnan’dan askerlerini çekmek zorunda kalırken diğer yandan da içerden gelen reform çağrılarını göz yummuştu.”²⁰ Suriye rejimi üzerinde artan uluslararası baskıyla birlikte içerde de muhalif gruplar bir kez daha politik reform çağrılarını gündeme taşımaya başlamışlardır.

Esad yönetimi artan uluslararası baskılardan dolayı reform taleplerine olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Muhalif gruplar “Temel Özgürlükler ve İnsan Haklarını Savunmak İçin Ulusal Koordinasyon Komitesi”ni kurdular. Sivil Toplumun Uyanışı Komitesi bir kez daha içerisinde Müslüman Kardeşlerin de bulunduğu tüm toplumsal gruplarla diyalog kanallarının açılması yönünde bir bildiri yayımladı. Suriye’nin önde gelen insan hakları savunucusu Suhair Atassi, Cemal Atassi Forumu’nu bir kez daha canlandırmaya çalıştı. Gazeteci ve aktivist Ali Abdullah, Müslüman Kardeşler Genel Sekreteri Ali Sadraddin El Beyanuni’den siyasi parti faaliyetlerinin

serbest bırakılmasını içeren bir mektubunu Şam'da doğrudan halka açıkladı. Böylelikle idam cezasının bulunmasına rağmen 1982'den itibaren ilk kez Müslüman Kardeşler kamuoyunda temsil edilmiş oldu. Bu dönemde Müslüman Kardeşlerin de içerisinde yer alacağı bir muhalefet partisinin kurulması bile gündeme geldi. Artan reform talepleri karşısında Esad yönetimi tutuklama politikalarına ağırlık vermiş ve 2005 Mayıs'ında Cemal Atassi Forumu'nun yöneticilerinden 11 aktivisti tutuklamıştır. Tutuklananlar arasında 68 yaşındaki gazeteci ve akademisyen Hüseyin Aludat, Suhair Atassi ve Ali Abdullah da bulunmaktaydı.²¹ Buna rağmen 2005 sonuna gelindiğinde muhalif yazar Mişhel Kilo Fas'a giderek İhvan Genel Sekreteri ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve ardından muhalefetin 4 konuda uzlaştığı açıklanmıştır. Bunlar demokrasi, şiddet içermeyen bir muhalefet, muhalefet gruplarının birlikteliği ve demokratik değişim ilkeleriydi. Genel Sekreter Beyanuni yaptığı açıklamada Mişhel Kilo'nun Baas liderleriyle görüşmeler yürütmeye yetkili olduğunu ifade etmişti. Şam rejimi üzerinde uluslararası baskının arttığı günlerde muhalif gruplar da Ekim 2005'de "Şam Deklarasyonu" adı altında yayımladıkları bir bildiri ile hem rejimi sert bir şekilde eleştirmiş hem de ciddi anlamda diyalog çağrısında bulunmuş ve politik reformların yapılması taleplerini bir kez daha gündeme taşımışlardır. Deklarasyonda Baas rejimi otoriter, totaliter ve despotik bir yönetim kurmakla suçlanmış ve yeni bir anayasa hazırlanması, kurucu bir meclisin oluşturulması ve adil seçimlerin yapılması talepleri dile getirilmiştir. Mişhel Kilo tarafından kaleme alınan Deklarasyonu 5 muhalefet partisinin yanı sıra tanınmış 250 muhalif tarafından da imzalanmıştır. Yaklaşık beş sayfalık metni Arap milliyetçi Suriye'deki Ulusal Demokratik Buluşması, Kürt Demokratik İttifak, Şeyh Nawaf El Beşir'in liderliğini yaptığı Gelecek Partisi, Sivil Toplumun Uyanışı Komitesi, Kürt Demokratik Cephesi de imzalamıştı. İmzacılar arasında siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının dışında Riyad Seif, Cevdet Said, Dr Abdülrezak, Samir el-Nashar, Dr Fida Ekrem el-Hurani, Dr Adil Zakkar, Abdülkerim el-

Dahhak, Heysem el-Malih ve Naif Qaysiyah gibi muhalif isimler de bulunmaktaydı.²² Ancak 2006 Mart'ında Hariri cinayetini araştıran Uluslararası Araştırma Komisyonu'nun ikinci raporunda doğrudan Suriye rejimini suçlamaktan kaçınması ve Irak ile İran sorununa angaje olan ABD'nin politikaları Esad yönetiminin bir kez daha doğrudan tüm muhaliflere yönelmesine yol açmıştır. Mart 2006 tarihinde geniş çaplı tutuklamalar yeniden başlamıştır. Kasım 2005'de tekrar tutuklanan Dr. Kemal Lebvani 2007'de 12 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Mişhel Kilo ve Hıristiyan Enver El-Bunni 2006 yılında tutuklanmış ve 2007 yılında 5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Deklarasyonu imzalayanların bir kısmı yurt dışına çıkmak zorunda kalırken diğerleri ise tutuklanmış ve siyasi faaliyetlerine son verilmiştir. Böylelikle 2005'de başlayan ikinci "Şam Baharı" yerini bir kez daha "Şam Kışı"na bırakmış oldu.

Baskı ve tutuklama politikalarına rağmen muhalif gruplar 1 Aralık 2007'de "Ulusal Demokratik Değişim İçin Şam Deklarasyonu" adı altında yeniden örgütlenme yoluna gittiler. Kendi içinde bir Ulusal Konsey kuran muhalifler daha önce öne sürdükleri reformların gerçekleştirilmesi için örgütlü bir mücadele kararı almış oldular. Dr. Fida El Hewrani'nin Başkan seçildiği Ulusal Konsey'de Abdülhamid Darwish ile Abdülaziz Alkhaier Başkan Yardımcısı, Riyad Seif Genel Sekreter, Amin Obeidi, Nawaf El Beşir, Riyad Turk, Süleyman el Şammar ve Ali Abdullah gibi liderler de Başkanlık Divanı Üyesi seçilmişlerdir.²³

Muhaliflerin Ulusal Konseyi kurmasından kısa bir süre sonra Konsey üyesi birçok lider tutuklanmıştır. 2008 yılında tutuklanan Konsey yöneticilerinin önemli bir kısmı 2,5 yıl hapis cezasına çarptırılmışlardır. Böylelikle Suriye içindeki tüm muhalif seslerin bastırılması politikası sürdürülmüştür.²⁴ Reformcuların bastırılmalarına karşın öne sürdükleri fikirler toplumun diğer kesimleri tarafından da benimsenmiş ve 2011 yılında bir kez daha gündeme taşınmıştır.

2011 İsyanı: Üçüncü Muhalefet Dalgası ve Esad Rejiminin Geleceği

2011 Şubatında organize olmaya başlayan ve Mart ayında da Şam ve Der'a başta olmak üzere ülkenin değişik bölgelerinde kitlesel katılımlı eylemlerle tırmanan rejim karşıtı gösteriler Nisan ayının 22'sinden itibaren ordunun Der'a'ya girmesiyle yeni bir aşamaya taşınmıştır. Muhalifler Der'a kuşatmasından sonra kitlesel eylemleri sürekli sürdürme çağrılarını yaparken BM başta olmak üzere uluslararası toplumda da yeni bir Hama olmaması için Suriye yönetimine yönelik daha sert mesajlar verilmeye başlanmıştır. Özellikle Der'a ve Banyas'ta ordunun göstericilere doğrudan müdahale etmesi üzerine konu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmeye çalışılmış ve Fransa Suriye yönetimine karşı güçlü bir kınama kararının alınması için yoğun bir çaba içerisine girmiştir. 25 Nisan'da tankların Der'a'yı kuşatması üzerine 27 Nisan'da Suriye'nin göstericilere karşı güç kullanma politikasına yönelik bir karar almayı gündeme alan Güvenlik Konseyi üyeleri arasında yaşanan görüş ayrılığı nedeniyle konu BM İnsan Hakları Konseyi'ne yönlendirilmiştir. İngiltere ve Fransa'nın hazırlanacak karar tasarısı konusunda yaptıkları açıklamalarda rejimin sert bir şekilde kınanması taraftarı oldukları görülmektedir. BM Genel Sekreteri'nin toplantı öncesi yaptığı açıklamada sivil göstericilere karşı tankların kullanılmasını sert bir şekilde eleştirmesi de dikkat çekmiştir.²⁵

Buna karşın ülkenin Ürdün sınırında bulunan ve toplam nüfusu yaklaşık bir milyon olan Der'a vilayetinde sivil göstericilere karşı ilk silahlı saldırıların gerçekleştirilmesinden sonra sivillere yapılan saldırılarda kısa sürede ciddi artış olduğu görülmektedir. Humus, Lazkiye, Hama ve Şam gibi ülkenin önemli kentlerinde düzenlenen gösterilere müdahale edilmesi sonucu ölen sivil sayısı Mayıs ayının ilk haftası itibarıyla yaklaşık 700 iken yüzlerce göstericide saldırılar sırasında ateşli silahlardan çıkan kurşunlardan dolayı yaralanmıştır. Gösterilerin başlamasından kısa bir süre sonra

Beşar Esad'ın reform girişimlerini başlatması ve bu çerçevede yeni bir hükümet kurmaya yönelmesi, Der'a ve Humus Valilerini değiştirmesi, Haseke'deki 1962 sayımlarını geçersiz sayıp yeni bir komisyon kurarak kimliksiz olan Kürtlerin bir kısmına Suriye vatandaşlığı kazandırma girişimi, yolsuzluklarla aktif mücadeleye kararı alması, çalışanların maaşlarına zam yapması, 1963'den itibaren yürürlükte olan Olağanüstü Hal Yasasını 7 gün içerisinde kaldırılacağına açıklaması gibi bazı reform çabalarına karşın göstericilere karşı silah kullanılması olayların daha da büyümesine yol açmıştır.

Söz konusu açıklamaların yapıldığı gün Humus'ta yaşanan gösteriler halkın Beşar Esad yönetimine güvenmediğini ve Beşar Esad'ın meşruiyetini kaybettiğini göstermiştir. Nitekim 19 Mart gününe gelindiğinde artan toplumsal muhalefetin etkisiyle Esad yönetimi tarihte ilk kez köklü değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. 19 Nisan'daki Bakanlar Kurulu toplantısının ardından alınan kararlardan önemli olanları şöyledir: "1968 yılı 47 sayılı kararnameyle kurulan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kapatılması ve kapsamına alınan davaların ilgili yasama mercilerine aktarılması; Anayasada temel insan hakları arasında bir hak olarak nitelendirilen vatandaşların barışçıl gösteri hakkını düzenleyen kanun hükmünde kararname tasarısını onaylanması; Olağanüstü Hal Yasasının iptal edilmesi; ilgili bakanlıklardan siyasi partiler yasası, enformasyon ve yerel yönetim kararname tasarılarının mümkün olan en kısa zamanda hazırlanmasını talep etme."²⁶

Yeni yasal düzenlemeler bir yandan rejimin gelişen toplumsal muhalefet hareketini güçleştiren politikasında başarısız olduğunu gösterirken aynı zamanda Suriye halkının da korku eşiğini aştığını göstermektedir. Çünkü bu yasaların kabul edilmesinden birkaç gün önce hükümet tüm gösteri ve toplantıları yasa dışı ilan etmişti. Ancak Humus'taki gösterilerin kısa sürede genişlemesi ve 18 ile 19 Nisandaki gösterilere güvenlik güçlerinin sert

müdahale etmesi tepkinin artmasına yol açmıştır. Korkunun aşıldığı bir diğer göstergesi ise Şubat 1982 Hama olaylarından sonra ilk kez güvenlik güçlerine karşı askeri bir muhalefetin başlamış olmasıdır. Der'a'da, Humus ve Halep başta olmak üzere ülkenin değişik bölgelerinde üst düzey güvenlik güçlerine karşı silahlı saldırılar düzenlenmesi göstericilerin köklü değişiklik için askeri yöntemleri de bir seçenek olarak göz ardı etmediğini göstermektedir. Diğer yandan Esad'ın reformlara öncelik vermek yerine, bazı reformları gündeme alarak daha sonraki günlerde gerçekleştireceği güç politikalarına meşruluk kazandırmak istediği de ileri sürülebilir. Rejimin böylelikle ulusal ve uluslararası kamuoyunu güç kullanma konusunda ikna etmeye yönelmiş olduğu ileri sürülebilir.

Mezhepsel, Etnik ve Güvenlik Güçlerinin İsyân Karşısındaki Pozisyonu

Rejim yanlısı bazı yazarların Suriye'deki rejim karşıtı gösterilerin Suriye'deki bazı etnik ve mezhepsel grupların desteğini alan muhalefet grupları tarafından gerçekleştirildiğini öne sürmesine karşın gösterilere toplumun birçok kesiminden bireylerin katılması dikkat çekicidir. Örneğin, 2000'den 2011'e kadar süren rejim karşıtı muhalefete önderlik eden liberal veya sol kökenli aydınların, gazetecilerin, hukukçuların, doktorların hem Sünni Arap hem Kürt hem de Hıristiyan kökenli olması dikkat çekicidir. Örneğin, 2000 sonrası dönemde muhalefetin sembol isimleri arasında yer alan Mişhel Kilo Hıristiyan kökenlidir. Mişhel 2005 yılındaki reform girişimleri sırasında Müslüman Kardeşler ile görüşmeler gerçekleştirmişti. Bununla birlikte rejim karşıtı muhalefetin toplumsal taban olarak ağırlıklı olarak Sünni Arap ve Kürt kökenli Suriye vatandaşlarınca desteklendiği düşünülmektedir. Diğer yandan Dürzilerin pozisyonu net değildir. Özellikle 1966 tarihinde Devlet Başkanı Salih Cedid'in Suveyda'da esir alınmasından sonra Hafız Esad'ın tüm Süveyda'yı bombalama tehdidinde bulunması ve ardından Dürzi

subayların önemli bir kısmını askeri birimlerden tasfiye etmesi sonrası Dürzilerin rejimle olan bağlarında bir kopma yaşanmıştı. Şubat 1966 Baas içi darbe girişiminden önce Devrim Komite Konseyi Sözcüsü olan (Meclis Başkanı statüsünde) Sultan Atrash'ın oğlu Mansur El Atrash'ın da devrik Devlet Başkanı Emin El Hafız'la birlikte tutuklanıp Mezzeh hapisanesine gönderilmesi Dürzileri olumsuz şekilde etkilemişti. Ayrıca Kemal Canbolat başta olmak üzere son yıllarda Suriye rejiminin Lübnanlı Dürzilere karşı uyguladığı politikalar da Suriyeli Dürzilerin bir kısmı üzerinde rahatsızlık yaratmıştır. Ekonomik sorunlara ve işsizliğe rağmen rejimin Dürziler arasında bir toplumsal desteğinin olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte Sultan Atrash'ın kızı insan hakları savunucusu Muntaha al-Atrash 12 Nisan'da verdiği bir demeçte Suriye Devlet Başkanı Esad'ın mezhep kartını öne sürerek reform yapmaya yanaşmadığını buna karşın ülkede bir mezhep çatışmasının yaşanmayacağını ve Başkan'ın iktidardan çekilmeyi kabul etmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁷

Muhalefeti oluşturan ikinci grup içerisinde Müslüman Kardeşlerin ve Atassi ailesinin de bulunduğu Sünni Araplardır. Her iki oluşumun da Suriye tarihinde köklü ve etkili bir geri planı bulunmaktadır. Bu bağlamda 1970'lerin başında başlayan ve ardından da 1978'de silahlı başkaldırıya dönüşen muhalefet hareketi üzerinde durmak gerekir. Özellikle Suriye rejiminin Lübnan'daki iç savaşta Marunilerin yanında Filistinli ve Sünni Müslümanlara karşı savaş açması Suriyeli Sünni Arapların rejimle olan ilişkilerinin bir kez daha sorgulamalarına yol açmıştı. 1970'lerin başında ilk önce sivil protesto eylemleri ile rejiminin politikalarını protesto etmeye başlayan Sünni muhalefet rejimin güç kullanması karşısında 1978'den itibaren ciddi anlamda silahlı eylemlere başvurmuş ve Müslüman Kardeşler silahlı Sünni Arap muhalefetini sürdüren örgüt olarak öne çıkmıştır. Diğer Sünni muhalefet grupları ise rejimin baskıları karşısında ya sindirilmiş ya da yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen Esad rejimi ilk kez iktidarına karşı

toplumsal desteği bulunan bir muhalefet hareketiyle karşı karşıya kalmasının ardından sorunu askeri yöntemlerle çözmeye yöneldi ve en son 1982'de Hama'nın topyekün cezalandırılmasının ardından muhalefeti sindirmeyi başardı. Ancak aradan geçen zaman içerisinde Sünni muhalefet hareketi toplum içinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Yukarıda da vurgulandığı üzere birinci ve ikinci reform dalgasına öncülük eden muhalefet hareketinin dayandığı toplumsal grubun başında Sünni Araplar gelmekteydi. 2011'deki üçüncü muhalefet dalgasının da hem başlamasında hem de sürdürülmesinde Sünni Arapların belirleyici olduğu görülmektedir.

Suriye'de uzun süreli bir diğer muhalefet hareketi ise Kürt grupların oluşturduğu rejim karşıtı hareketlerdir. Ancak Sünni Arap muhalefetinden farklı olarak Kürtler ulusal haklarının tanınması ve yasal eşitlik talepleriyle ortaya çıkmışlardır. Kürtlerin Suriye rejimiyle ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1960 sonrası dönemde Araplaştırma politikalarıyla karşı karşıya kalan Kürt grupların en önemli özelliği önemli bir kısmının Türkiye'den bölgeye gitmiş olmasıdır. Ancak Fransa sonrası dönemde Araplarla sorunlar yaşamaya başlayan Kürtlerin bir kısmı 1962 Haseki ili sayımından sonra Suriye'deki vatandaşlığını kaybetmiştir. Kendi içerisinde "yabancı" ve yabancılar arasında gerçekleşen evliliklerden doğanların da "kimliksiz" olarak varlığını sürdürmek zorunda kalan Kürtlerin günümüzdeki sayısının 300 ile 400 bin arasında olduğu sanılmaktadır. Özellikle 2003 Irak Savaşı sonrası Suriye rejiminin Kürtlere bakışı ciddi şekilde değişmiş ve rejim Kürtleri ABD ile işbirliği yapan bir kesim olarak değerlendirmeye başlamıştır. Bu çerçevede 2004 yılında Kamışlıda Kürt ve Arap futbol takımları arasında yaşanan olaylardan sonra Kürtler kitlesel katılımlı gösteriler düzenlemiş ve çıkan olaylar sırasında sivil kayıplar yaşanmış; Esad yönetimi sorunu araştırarak bir komisyon kurma ve reform yapma vaadinde bulunarak olayların büyümesini engellemeye çalışmıştı. Ancak geçen süre içerisinde reformların yapılmaması reji-

me olan güvensizliğin artmasına yol açmıştır. 2005 Haziranında işkenceyle öldürülen Şeyh Kaznawi için düzenlenen kitlesel gösterilerde rejim protesto edilmişti. 2004-2011 arası dönemde birçok Suriyeli Kürt siyasetçi, politik faaliyetlerinden dolayı tutuklanmıştır. Yekiti, Azadi, Gelecek Partisi, KDP-Suriye ve PYD üyeleri gibi Kürt yöneticiler tutuklanan siyasetçiler arasında yer almıştır. Siyasi partilerin dışında sivil örgütler ve öğrenci birlikleri de baskıyla karşılaşmıştır. 12 Mart 2009'da Halep'te 2004 olaylarında yaşamını yitirenleri anmak için gösteri düzenlemek suçlamasıyla 12 öğrenci tutuklanmıştı.²⁸ 2011 yılında ise ilk önce Der'a'da başlayan olaylar karşısında sessiz kalmış ancak gösterilerin sürmesinin ardından Kürtler de kendi bölgelerinde protesto eylemleri başlatmıştır. 1962 nüfus sayımının iptal edilmesine ve Beşar Esad'ın doğrudan Kürt aşiretleriyle görüşmesine rağmen Kürt gruplarının protesto eylemlerini sürdürme kararı alması önemlidir. Böylelikle Suriye'deki muhalefet hareketinin Kürtleri de içine alacak şekilde süreceğinin işaretleri verilmiştir.

Suriye'deki diğer muhalefet gruplarını ise tanımlarken rejimin siyasal, hukuksal ve ekonomik uygulamalarından dolayı yıllardır baskı ve ayrımcılığa tabi tutulduklarını düşünen tüm kesimleri bu grup altında düşünmek olasıdır. Dolayısıyla etnik ve mezhepsel olarak birçok kesimi içerisinde barındıran ve ekonomik olarak ülkedeki yolsuzluklar, işsizlik, rejime yakın kesimlerin aşırı zenginleşmesinden rahatsızlık hisseden, daha fazla özgürlük ve demokrasi talebinde bulunan gençleri bu grup içerisinde görmek gerekmektedir. Olağanüstü hal yasası ile yönetilen ülkede istihbarat birimlerinin faaliyetleri sonucu birçok kesim farklı şekillerde haksız tutuklanmalar ve baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle siyasi tutukluların yanı sıra yolsuzluklar, gelir adaletsizliği, işsizlik gibi birçok sorun bulunmaktadır. Ayrıca Sünni Arap aşiretleri de önemli bir muhalefet yapmaya başlamışlardır. Der'a'daki olayların şiddet ile bastırılması bölgedeki Arap aşiretlerinin rejime olan bağlılığını ciddi şekilde etkilemiş ve bu kesimler

doğrudan muhalefet hareketlerinin içerisinde yer almaya itmiştir. Der'a'daki aşiretlerin önemli bir kısmı yıllardır Ürdün'le yürütülen ticaretin ve toplumsal ilişkilerin önemli bir ayağını oluşturmaktadırlar. Ürdün'le olan sınır ticareti sırasında güvenlik güçlerinin her türlü baskı ve şiddeti karşısında sesiz kalmak zorunda kalmaları rejimin bu gruplar üzerinde meşruiyetini yitirmesine yol açmıştır.

Diğer yandan olayların başlamasından sonra ülkede bir Sünni-Alevi çatışmasının yaşanması ihtimali üzerinde durulması dikkat çekmektedir. Ancak Alevilerin bir kısmının da rejime karşı tepkili olduğunu belirtmek gerekir. Esad karşıtı muhalifler arasında Beşar Esad'ın amcası Rifat Esad ile Beşar Esad'ın amcasının oğlu Ribla Rifat Esad da bulunmaktadır. Dolayısıyla, tüm Alevilerin rejimi desteklediği yargısı gerçekte uyuşmamaktadır. Alevilerin bir kısmı da rejimle sorunlar yaşamaktadırlar. Ayrıca Suriye'de demokratik bir sistemin kurulması sürecinde hem Sünni Arapların hem Alevilerin hem de diğer tüm Suriyeli grupların sistem içinde temsil edilmesine olanak tanınması, Suriye'deki toplumsal barışın ve istikrarın inşasına yardımcı olacaktır. Bununla birlikte Alevilerin son aşamada rejime sahip çıkacağı da öngörülmektedir. Sonuç olarak toplumsal grupların pozisyonu bakıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:²⁹

Sünni Araplar: İktidarı ele geçirmek için kanlı bir iktidar mücadelesi başlatmış gibi görünmektedirler. Bu kapsamda muhafazakâr gruplardan, ılımlı gruplara ve aşiretlere kadar Sünni Arapların kendilerini iktidara katılmaya hazırladıkları ileri sürülebilir. Dolayısıyla Suriye muhalefetinin en güçlü toplumsal desteğini Sünni Araplardan aldığı ileri sürülebilir. Der'a'nın dışında kuzeyde Irak sınırına yakın bölgelerde bulunan Sünni Arap aşiretlerinin bir kısmı da isyana destek vermektedirler. Ayrıca Şam'ın Sünni Arap bölgelerinde de protesto eylemleri gerçekleştirilmektedir. Lazkiye ve Banyas'daki Sünni Arapların protestosu bölgede Sünni-Alevi gerginliğine yol açmıştır. Humus merkez ve civarındaki Sünni

Arap bölgelerinde büyük protesto eylemleri gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Sünni Arapların 2011 isyanının başlamasında ve sürdürülmesine önemli bir rol oynadıkları buna karşın söz konusu grupların tek başına iktidarı değiştirebilecek güçten yoksun olduklarını belirtmek gerekir.

Kürtler: Her ne kadar sokak gösterilerine destek vermiş olsalar da Esad sonrası dönemde nasıl bir iktidar kurulacağı konusunda net görüşlere sahip olmadıklarından kontrollü bir tutum içinde oldukları görülmektedir. Kamış, Haseke ve Amuda'da protesto eylemlerinde bulunmasına karşın sayısal olarak Kürt göstericilerin Araplardan daha az sayıda gösteride yer aldıkları dikkat çekmektedir. Bunun temel nedeni 2004 tecrübesinin ardından Kürtlerin yeni gösterilerde bulunduktan sonra rejimin kendilerine karşı nasıl bir politika izleyeceklerini öngörememeleridir. Ayrıca Şam üzerindeki iktidar mücadelesinin nasıl şekilleneceği konusunda da net ve açık öngörülere sahip olmadıkları ifade edilmektedir. Suriye'deki Kürt partilerinin bir kısmı henüz büyük eylemler düzenleme kararı almadıklarına da dikkat çekmek gerekir.³⁰ Aynı zamanda Esad yönetimi de Kürtlere karşı daha uzlaşmacı bir politika izleyerek en azından bu gruplarla son aşamada pazarlık yapmanın kapısını açık tutmaktadır. Ancak Kürt grupların bir süre daha kontrollü muhalefet tutumlarını sürdürerek, gelecek günlerde tüm kesimlerle pazarlık yapmaya açık oldukları mesajını vermeleri beklenmektedir. Şayet rejim çökerse Kürtler, yeni dönemde daha fazla ayrıcalık almayı beklemlerine karşın, Sünni Arap yönetiminde daha fazla Araplaştırma politikalarına maruz kalma kaygısı da taşımaktadırlar. Bununla birlikte Suriye'nin farklı mezhepsel yapısından dolayı Kürt kesimler demokratik bir sistemde kendi haklarına anayasal garantiler sağlayabileceklerini düşünmektedirler.

Hıristiyanlar azınlıklar: Yıllardır rejime destek veren en önemli toplumsal grup olarak kabul edilen Hıristiyan grupların 2011 yılında yeniden başlayan iktidar mücadelesi sırasında

da tarafsız bir konumda durdukları gözlenmektedir. Muhalefet gruplarının 22 Nisan yani "Hayırlı Cuma" kapsamındaki protesto gösterilene katılmaları çağrısına net bir yanıt vermeyen Hıristiyan grupların bekle-gör politikası yürüttükleri düşünülmektedir. Esad'a destek mitinglerine katıldıkları düşünülen Hıristiyan kesimlerin Sünni Arapların iktidarı ele geçirmesi durumunda ciddi bir baskıyla karşı karşıya kalma endişesi taşıdıkları düşünülmektedir. Alevi iktidarı döneminde dinsel olarak baskıyla karşılaşmayan Hıristiyanların iktidarın istikrarsızlaşması durumunda Irak benzeri bir sorunla karşılaşması yüz binlerce Hıristiyan'ın ülkeyi terke etmesine yol açabilir. Fakat rejimin devrileceği yönünde güçlü bir algı oluşursa, Hıristiyan azınlıkların da tarafsız pozisyonlarını terk ederek muhalefete destek vermesi gündeme gelebilir. Bu süreçte, kanlı iktidar mücadelesinde hangi tarafın üstün geleceğini öngörebilmeleri, Hıristiyanların duruşlarını tayin edecektir.

Dürziler: Suriye'de yaşanan iktidar mücadelesinde Dürzilerin tarafsız bir politika yürüttüğü düşünülmektedir. Doğrudan rejim karşıtı gösterilere yoğun destek vermemelerine rağmen gösterilerin bastırılmasında da aktif bir tutum üstlenmemektedirler. Aynı Hıristiyan gruplar gibi Dürzilerin de süreci yakından takip ettikleri ve yaşanacak gelişmelere göre pozisyonlarını netleştirecekleri öngörülmektedir. 14 Nisan'da Dürzilerin yaşadığı Süveyda da yaklaşık 300 kişilik bir grubun protesto eylemi düzenleme girişimi diğer Dürzilerin tepkisine yol açmış ve protesto düzenleyenlere müdahale etmişlerdir.³¹ 14 Nisan'dan sonra Dürzî bölgelerinde henüz önemli bir gösteri düzenlenmemesi de Dürzilerin Sünni Araplar ile Alevi Araplar arasındaki iktidar mücadelesine doğrudan taraf olarak karışmak istemediklerini göstermektedir.

Aleviler: Suriye'deki Esad rejimi temel desteğini Alevi Araplardan almaktadır. Alevilerin askeri ve istihbarat birimlerindeki varlığı rejimin devamı için oldukça kritik bir rol oynamaktadır. Ekonomik olarak Alevilerin de di-

ğer gruplar gibi sorunlar yaşamasına rağmen Suriye siyasetinde elde ettikleri ayrıcalıklı konumu bir günde devretmeyecekleri açıktır. Nitekim Beşar Esad'ın anayasa değişikliği ile iktidara getirilmesinde güvenlik, istihbarat ve askeri birimlerdeki Alevilerin önemli bir baskısının olduğu ileri sürülmektedir. Her ne kadar Aleviler içinden Esad ailesiyle rekabet eden aileler ortaya çıkmış olsa da, Alevilerin kendilerini halen rejiminin yöneticisi olarak görmektedir. Dolayısıyla yaşanan iktidar mücadelesinde doğrudan Esad ailesinin yanında oldukları düşünülmektedir. Özellikle istihbarat ve özel birlikler ile oluşturulan halk birlikleri ile rejim karşıtı gösterilerin bastırılmasında aktif bir şekilde rol aldıkları düşünülmektedir. Yaşanan iktidar mücadelesinin bir tarafında Sünni Araplar varken diğer tarafında da Alevilerin olduğu düşünülmektedir.

Ordu: Ordunun üst düzey komutanlarının önemli bir kısmı Alevi veya azınlık kökenli olmasına karşın, rütbesiz ordu mensuplarının daha ziyade Sünni Araplardan oluşması, Suriye ordusunun gösterileri güç kullanılarak bastırılmasında temkinli olmaya sevk etmektedir. Cumhuriyet muhafızları ve bazı özel birliklerin Alevi kökenlilerden oluşmasına karşın düzenli ordu içinde Sünni kökenli askerler büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Şayet sivilere karşı silah kullanımı daha da artarsa ve sivil kayıpların sayısında ciddi artışlar olursa, ordunun rütbesiz erlerinin taraf değiştirmesi ve bunun da ordunun çözülmesine yol açması ihtimali bulunmaktadır. Böyle bir durumda ülkenin bir iç savaşın içine sürüklenmesi kaçınılmaz olur. Bununla birlikte böyle bir olasılığın Suriye'de gerçekleşmesi ihtimali olan en kötü senaryo olduğu düşünülmektedir.

Toplumsal Muhalefeti Askeri Yöntemlerle Bastırma Girişimleri: Kuşatmalara Meydan Okuma Gösterileri

29 Nisan gösterilerinden sonra muhaliflerin 6 Mayıs Cuma günü büyük eylemler düzenleyerek rejime olan tepkilerini bir kez daha or-

taya koyması üzerine güvenlik güçleri Şam'a bağlı Sünni Arap bölgeleri, Banyas, Lazkiye ve Humus'da ciddi tedbirlere başvurmuştur. Bu bağlamda 29 Nisan'da düzenlenen gösterilerde 27'si Der'a da olmak üzere yaklaşık 60 sivil yaşamını yitirmişti. Esasında, Suriye'deki rejim ile muhalefet hareketleri arasında Şubat ve Mart aylarının başında başlayan gerginlikte, 17 Mart'ta Öfke Günü gösterilerinin düzenlenmesi yeni bir sürecin başladığına işaret etmekteydi. 17 Mart sonrası kitlesel katılımlarla süren gösteriler düzenli olarak her Cuma günü daha büyük ve geniş katılımlı gösterilerle sürmüştü. Öfke Günü gösterilerinin ardından Esad yönetimi kısa sürede bir yandan reform yapma kararı alırken diğer yandan da gösterileri güç siyasetiyle bastırmaya yönelmiş ancak çıkan olaylar sırasında yaklaşık 800'ün üstünde kişinin yaşamını yitirmesi reform tartışmalarını önemsizleştirmiştir.³² Çünkü bir yandan reform sözleri verilirken diğer yandan da tanklar eşliğinde ağır silahlarla Bayda, Der'a, Banyas, Rastan gibi göstericilerin yoğun olduğu yerleşim birimlerine girilmesi ve ev ev arama yöntemiyle muhaliflere karşı büyük bir tutuklama kampanyasının başlatılması, muhaliflerin ve uluslararası kamuoyunun reform sözlerine olan güveni yitirmesine yol açmıştır. Nitekim ülkede 1963'den itibaren yürürlükte olan Olağanüstü Hal yasaının kaldırılmasına dönük yasal düzenlemelerin yapıldığının açıklanmasına karşın, uygulamada herhangi bir iyileşme olmamıştı.

Hatırlanacağı üzere, Suriye'de gösterilerin ilk önce Der'a ve Haseke'de başladıktan kısa bir süre sonra Lazkiye merkez, Humus, Hama, Bayda, Banyas ve Der Zor'a sıçramış ve bu bölgedeki birçok yerleşim birimi rejim karşıtı muhalefet gösterilerine sahne olmuştu. Şam merkezde konuşlandırılan tek askeri birlik olan Cumhuriyet Muhafızları, Şam'da rejim karşıtı gösterilerin yaşanmasını engellemede kısmi başarı sağlarken, Şam vilayetine bağlı olan Duma'da da, rejim karşıtı muhaliflerin gösterilerde bulunmasının ardından hem Cumhuriyet Muhafızlarının hem Beşar Esad'ın kardeşi Mahir Esad'ın komutasında

yer alan ve Cumhuriyet Muhafızları'ndan seçme özel birliklerin muhaliflere karşı yoğun operasyonlarda bulunması gündeme gelmiştir. Der'a ve diğer bölgelerde gösterilerin sürdüğü günlerde, Banyas ve Bayda'da hem gösterilerin hem de güvenlik birimlerine karşı saldırıların düzenlenmesi üzerine, ordu birliklerinin ilk kez doğrudan muhaliflerin etkin olduğu bir yerleşim birimini kuşatarak bu bölgedeki muhalifleri terör gruplarıyla işbirliği yapmakla suçlaması dikkat çekti. Gösterilerin başladığı Der'a'da protesto eylemlerinin sürmesi üzerine, 25 Nisan'dan itibaren Mahir Esad'ın komutasındaki 4. Mekanize Tümeni'ne bağlı birliklerin şehri kuşatmaya başladığı ve 29 Nisan Cuma günü düzenlenen gösterilerin ardından şehre girip doğrudan 1980'lerde yaşandığı gibi ev ev muhalif avına yöneldiği haberleri uluslararası kamuoyuna yansımaya başlamıştı. 29 Nisan Cuma günü Suriye'nin değişik bölgelerinde düzenlenen gösterilerde ise yaklaşık 62 göstericinin yaşamını yitirdiği belirtilmişti.³³

Der'a, Şam, Humus, Hama, Banyas, Rastan ve Bayda gibi muhaliflerin etkin olduğu yerleşim birimlerinde güvenlik güçlerinin doğrudan kapı kapı muhalif kişi ve gruplara karşı operasyonlar düzenlemesi üzerine yaklaşık 10 bin kişi tutuklanmış ve yaşanan olaylar sırasında da onlarca kişi de yaşamını yitirmiştir. Bayda'da güvenlik güçlerine karşı düzenlenen saldırıların ardından güvenlik güçlerinin bu kentte girmesine karşın 25 Nisan'da Der'a'nın şehir merkezinin dışına yerleşmeye başlayan askeri birlikler 29 Nisan Cuma günü yapılan gösterilerin ardından şehir merkezine girmiş ve çıkan olaylarda Der'a da yaklaşık 27 gösterici yaşamını yitirmiştir. Güvenlik güçlerinin Der'a'nın ardından 3 Mayıs'ta Banyas'a girmesiyle rejim göstericilere karşı daha sert politikalara öncelik vereceğini bir kez daha göstermiş olmaktadır. Bununla birlikte Cuma günü gösterilerin hedefinde olan Der'a'daki askeri müdahaleye 5 Nisan'da son verildiğinin açıklanmış olması Esad yönetiminin geri adım atması olarak da yorumlanmıştır. Nitekim Der'a'dan çekilmenin açıklanmasına

ve çekilmenin başlamasına rağmen Suriye muhalefetinin rejim karşı protesto eylemlerini sürdürmesi, uluslararası toplumun Suriye konusunda daha aktif politikalara öncelik vermesine yol açacaktır.

Dolayısıyla 6 Mayıs Cuma günü düzenlenen gösteriler hem muhalifler açısından hem de rejim açısından oldukça önemli gelişmelere sahne olmuştur. Esad yönetiminin isyanın başladığı Der'a'daki askeri birliklerin çekileceğini açıklamasına karşın, Banyas, Rastan, Humus, Hama ve Şam'daki olayları kontrol altına almak için bu bölgelerdeki askeri varlığını artırması ve gösterilere izin vermeyeceğini açıklamasına karşılık muhalifler de 6 Mayıs'ta gösteri düzenlemek için harekete geçmişlerdi. Bu kapsamda Cuma namazı sonrası başlayan protesto gösterileri sırasında yaklaşık 30 göstericinin öldürüldüğü ileri sürülmüştü. Suriye İnsan Hakları Grubu tarafından yapılan açıklamaya göre gösteriler sırasında 16'sı Humus, 6'sı Hama, 2'si Jableh ve 4'ü de Deir el Zor'da olmak üzere toplam 26 kişi öldürülmüştür.³⁴

Gösterilerin ardından silahlı kuvvetler Banyas, Şam'a bağlı Sünni mahalleleri ve Humus'a girerek ev ev muhalifleri tutuklamaya başlaması gerginliğin daha da tırmanmasına yol açmıştır. El-Vatan gazetesine konuşan Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ise reformlara hız verildiğini ve isyanların sona yaklaştığını ileri sürmüş ve Suriye İçişleri Bakanlığı da göstericilere teslim olmaları ve ellerinde olan her türlü silahı teslim etmeleri için 15 Mayıs'a kadar süre tanıdığını açıklamıştı. İçişleri Bakanlığı'nca yapılan açıklamada teslim olanların sayısının 8-9 Mayıs itibarıyla 1093'e çıktığı açıklanmış ve yaptıkları pişmanlık beyanının ardından da derhal serbest bırakıldıklarını belirtmişlerdir.³⁵ 11 Mayıs'ta yapılan açıklamada ise güvenlik güçlerine teslim olanların sayısının 3308'e yükseldiği ifade edilmişti.³⁶ Yapılan son açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Şam rejimi gösterileri sona erdirmek için 15 Mayıs'a kadar tüm imkânlarını kullanacağını ortaya koymuş oldu. Protestoları sonlandırmak için başvurulmuş yöntemlerin

arasında en fazla öne çıkanı ise muhalif kişi ve grupların topyekûn tutuklanması olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Der'a'nın ardından güvenlik güçleri ülkenin üçüncü büyük kenti olan Humus'da muhaliflere karşı kapsamlı operasyonlar başlatmıştır. Ammar Kurabi'nin başkanlığını yaptığı Suriye Ulusal İnsan Hakları Örgütü tarafından yapılan bir açıklamaya göre barışçıl gösterilere sahne olan Humus, Hama, Lazkiye, Der'a ve Deir Zor vilayetlerinde güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu onlarca kişi yaşamını yitirmiştir. Kurabi'ye göre yalnızca 11 Mayıs'ta Der'a bağlı Harra'da güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucu 19 Suriye vatandaşı öldürülmüştür. 11 Mayıs'ta Humus'la birlikte ülkenin Sünni Arapların yoğun yaşadığı yerleşim birimlerinde muhaliflere karşı başlatılan toplu tutuklamalar dikkat çekmektedir. Muhalifler tarafından yapılan açıklamalarda 10 bin kişinin tutuklanmasının yanı sıra yüzlerce kişinin de kayıp olduğu ileri sürülmektedir.³⁷ Ancak tüm baskılara rağmen muhaliflerin rejim karşıtı gösteriler düzenlemeye devam etmesi Şam rejimi açısından ciddi sorunlara yol açacaktır.

Uluslararası Toplumun Sürece Müdahalesi: Esad Rejimine Uluslar arası Yaptırım Kararları

17 Mart'ta kitlesel eylemlerin düzenlenmesinin ardından uluslararası kamuoyunda Suriye rejiminin olayları kontrol altına alıp almayacağı yönünde bir tartışma yaşanmaya başlandı. Türkiye'den yapılan ilk açıklamalarda bir yandan Suriye rejimine reform yönünde çağrılarda bulunulurken diğer yandan da Beşar Esad'ın halkı tarafından desteklendiği ileri sürülmüştü.³⁸ Diğer yandan Arap ülkeleri ise Suriye konusunda farklı bir tavır ortaya koymuşlardır. Suudi Arabistan tarafından desteklenen Al Arabia ve Katar hükümeti tarafından desteklenen Al Jazeera haber kanalları Suriye'deki gösterilere geniş ölçüde yer vererek rejimin sivil insanlara karşı orantısız güç kullandığını ileri sürmüşlerdi. Hizbullah'a yakın Al Manar gibi kanallar ise Esad rejimini eleştirmekten kaçınmışlardır. Der'a'dan askerle-

rin geri çekilmesi konusunda yayınlanan bir haberde Esad yönetiminin yaptığı açıklamanın dikkate alınarak verilmesi ve yaşanan sivil kayıplara yer verilmemesi dikkat çekicidir.³⁹ Aynı şekilde İran yönetimi ise doğrudan Esad yönetimine destek vererek olaylardan ABD ve Suudi rejimini sorumlu tutmuştur. Olayların başlamasından kısa bir süre sonra Suriye'ye kitle gösterilerini kontrol altına alma konusunda tecrübeli olan birimlerini gönderen İran hükümeti Press TV'de yayınladıkları görüntüler ile de Suriye rejiminin terörist örgütlerle mücadele ettiğini ileri sürmüştü.⁴⁰

Bu arada, Suriye yönetimi tarafından yapılan bazı açıklamalarda olayların arkasında Hariri grubunun olduğu iddia edilmişti.⁴¹ Diğer yandan aynı dönemde Esad yönetiminin Hamas'ı doğrudan Suriye rejimini desteklediğini yönünde bir açıklama yapması konusunda baskı uygulaması, Hamas'ın Suriye'deki merkezini Katar'a taşımasının gündeme gelmesine yol açmıştır. Özetle, Arap kamuoyunun ve rejimlerinin Bahreyn'den farklı olarak Suriye'de Sünni Arapların siyasal sisteme katılımı yönünde bir politikayı desteklediği veya bu yönde bir baskıyı gündeme getirerek Esad yönetimini kendileriyle işbirliği yapma konusunda baskı yaptıkları dikkat çekmiştir.

BM'nin Pozisyonu: Suriye'de Uluslararası Araştırma Talebi

Diğer yandan ise Fransa başta olmak üzere AB ülkeleri ve ABD yönetimi ise Suriye rejimi üzerindeki baskıların arttırılması yönünde bir politikaya öncelik vermektedir. Rusya ve Çin'in karşı çıkmaları üzerine BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'deki olaylara yönelik bir kınama kararı çıkartılamamasına karşın aynı gün Suriye konusu BM İnsan Hakları Konseyi'nin gündemine taşınmıştır. Bu bağlamda BM İnsan Haklarının kararından önce 22 Nisan 2011'de BM Genel Sekreteri tarafından yayımlanan açıklamada, Suriye'de devam eden barışçıl göstericilere karşı gerçekleştirilen saldırılar kınanmış ve Suriye rejimine şiddeti derhal durdurması yönünde bir çağrı

yapılmıştı. Açıklamada Suriye yönetiminin bireylerin barışçıl toplanma özgürlüğü, ifade ve basın özgürlüğü dahil olmak üzere temel uluslararası insan haklarına saygılı olması gerektiği vurgulanmıştır. Genel Sekreter yaşanan öldürme olayları için, şeffaf, bağımsız ve etkin bir soruşturmanın yapılması talebinde bulunmuştu. Genel Sekreter ayrıca Suriye yönetiminin almış olduğu reform kararlarını desteklediğini, bununla birlikte Suriye halkının meşru taleplerine de saygı duyulması gerektiğini ifade etmişti.

Genel Sekreter'in açıklamasının ardından Suriye'deki krizin daha da derinleşmesi ve sivil ölümlerin sürmesi üzerine ABD, Fransa ve İngiltere'nin girişimleriyle konu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmeye çalışılmıştır. ABD ve Fransa gibi ülkelerin Suriye rejiminin güçlü bir dille kınanması eğilimindeyken Konseyin Daimi üyelerinden Çin ve Rusya Federasyonu buna karşı çıkmıştı. Rusya'nın BM Daimi Temsilci Yardımcısı Alexander Pankin'in açıklamasında "Suriye'deki mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmamaktadır" denilmiştir. Rusya Fransa, İngiltere Almanya ve Portekiz tarafından sunulan karar tasarısının görüşüldüğü Konsey'de Pankin tarafından, "bölgesel güvenliğe karşı gerçek tehdidin Suriye'nin iç işlerine dışarıdan müdahale sonucu oluşabileceği" öne sürülmüştür.⁴²

Güvenlik Konseyinde bir kınama kararının çıkartılamayacağını anlaşılmaması üzerine ise Amerikan yönetimi konuyu BM İnsan Hakları Konseyi'ne taşıma girişiminde bulunmuş ve 15 ülkenin de desteğiyle karar tasarısı 29 Nisan'da Konseyin gündemine getirilmiştir. Konsey'de yapılan toplantıda Fransa yönetimi Suriye'yi sert bir dille eleştirmesi dikkat çekerken, Rusya ve Çin ise reform çabalarını gündeme taşıyarak herhangi bir kınama kararının önüne geçmeye çalışmışlardır. Diğer yandan Küba'da Suriye'deki olayları bir iç sorun olarak tanımlaması dikkat çekicidir. Buna rağmen Konsey "Suriye Arap Cumhuriyeti'nde insan hakları durumu" üzerine yaptığı özel oturu-

munda ABD tarafından sunulan kara tasarısının Belçika, Fransa, Macaristan, Japonya, Meksika, Norveç, Polonya, Kore Cumhuriyeti, Moldova, Senegal, Slovakya, İspanya, İsviçre, Birleşik Krallık da dahil olmak üzere 16 Üye Devletler tarafından desteklenmesi önemli olmuştur. Ayrıca Özel Oturum'a destek veren gözlemci statüsündeki Avusturya, Avustralya, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Portekiz, Romanya, Slovenya ve İsveç de Suriye'de yaşanan gelişmelerden rahatsız olan diğer ülkeler olmuşlardır. Toplantıda Çin, Pakistan ve Rusya'nın açıkça karşı çıkmasına rağmen açık bir dille göstericilere karşı güç kullanılması eleştirilmiştir. Metinde Suriye yönetiminin kendi halkını insanlığa karşı suçlar ve diğer uluslararası suçlardan koruma sorumluluğunun olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda sivilere karşı güç kullanılmasına izin veren herhangi resmi bir kararın veya desteğin sivillere karşı saldırı fiili çerçevesinde değerlendirildiğine dikkat çekilerek bir anlamda uluslararası yargılamanın yolu aralanmıştır. Metinde sivilere karşı işlenen suçların insanlığa karşı işlenmiş suçlar kapsamında değerlendirildiğinin altı çizilmiştir.⁴³

Ayrıca karar metninde Genel Sekreter'in yaptığı açıklamaya atıfta bulunularak Suriye yönetiminin olayları araştırması için işbirliğine davet edilmiştir. Kararda ayrıca Suriye'deki olayların araştırılması ve ardından bir raporun hazırlanarak Konsey'e sunulması yönünde bir karar alınması önemli olmuştur. Raporun hazırlanması aşamasında Suriye yönetiminin işbirliğine özel önem atfedilmiştir. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından uluslararası hukuk ilkeleri doğrultusunda hazırlanacak rapor Konseyin 17. Ve 18. Oturumlarında bir kez daha gündeme gelecektir. Bu bağlamda İnsan Hakları Konseyi'nin Suriye'deki durumu bir süre daha gündeminde tutacağını görmekteyiz. Nitekim İnsan Hakları Konseyi'nin Suriye yönetimini eleştirmesinden sonra üye ülkeler Konsey'deki Suriye üyeliğinin düşü-

rülmesi yönünde bir girişim başlatmaları dikkat çekicidir.⁴⁴ Suriye'nin üyelikten çıkarılması yönünde tartışmaların sürdüğü günlerde Suriye'de yaşanan insan haklarını araştırarak Komisyonun kurulmasının ardından BM Genel Sekreteri tarafından yapılan bir diğer açıklamada ise Esad yönetimi Komisyonla işbirliği yapmaya davet edilmiştir. Komisyon özellikle Der'a'daki insan hakları ihlallerini araştırmak için Esad yönetiminden izin beklemektedir. Şayet Suriye yönetimi izin verirse Komisyon Der'a başta olmak üzere Suriye'nin değişik bölgelerin incelemelerde bulunmaya başlayacak ve hazırlayacağı raporu da Konseye sunacaktır. Ancak Mayıs 9'de BM Genel Sekreteri ve 10 Mayıs'ta da İnsani ve Acil Yardımlardan sorumlu Genel Sekreter Koordinatörü Valerie Amos tarafından yapılan açıklamalarda Suriye yönetiminin BM ile işbirliği yapmadığı ileri sürülmüştü. BM Genel Sekreter Sözcüsü Farhan Hak tarafından gazetecilere yapılan açıklamada Genel Sekreter Ban Ki Moon'un Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'la yaptığı telefon görüşmesinde barışçıl gösterilere izin verilmesi ve uygulanan tutuklama politikalarını sone erdirmeleri ve halkın insan haklarına saygı duyulması gerektiğinin altını çizmişti. Der'a ve diğer bölgelerde araştırma konusundaki taleplerini dile getiren Genel Sekreter'in isteği ise Suriye yönetimi tarafından kabul edilmekle birlikte, 10 Mayıs'ta Valerie Amos tarafından yapılan açıklamada araştırmaların belirsiz bir tarihe kadar Şam tarafından ertelendiği belirtilmiştir.⁴⁵ 11 Mayıs'ta Genel Sekreter Ban Ki Moon tarafından yapılan açıklamada Şam rejiminin BM yetkilileri ile işbirliği yapmaması sert sözlerle eleştirilmiştir.⁴⁶ Suriye'deki insan hakları ihlallerinin araştırılmasının engellenmesi Esad rejimi üzerindeki uluslararası baskıların daha da artmasına yol açacaktır.

ABD ve AB'nin Yaklaşımı: Yaptırım Kararları

BM'de söz konusu gelişmeler yaşanırken Amerikan yönetiminden yapılan açıklamalarda Esad yönetimi üzerindeki baskıların artırıl-

çağı mesajları verilmiştir. 22 Nisanda Başkan Obama tarafından yayınlanan bildiri Suriye hükümetinin göstericilere karşı güç kullanılmasını kınadıklarını açıklamıştır. Obama Suriye'yi reformlar yapması konusunda defalarca uyardıklarını ancak Esad yönetiminin İran'la işbirliğine yönelerek kendi vatandaşlarına karşı güç kullandığını ileri sürmüştür. Olağanüstü Hal yasaasının iptal edilmesine karşın uygulamada güvenlik güçlerinin göstericilere ve muhaliflere karşı öldürme ve tutuklama politikasının sürdürmesini eleştiren Obama ABD'nin her zaman demokrasi talebiyle harekete geçen insanları desteklemeye devam edeceğini açıklamıştı.⁴⁷

Nitekim Esad yönetiminin 22 Nisan sonrası günlerde de göstericilere karşı güç kullanması ABD yönetimini bazı yaptırım kararları almaya yol açmıştır. 29 Nisanda Başkan tarafından da imzalanan yaptırım kararları içerisinde Beşar Esad'ın kardeşi Maher Esad ve kuzeni Atif Necip ve Genel İstihbarat Başkanı Ali Memluk da bulunduğu kişilerin mal varlıklarını dondurma, Amerikalı şirketlerin söz konusu kişilerle ticaret yapmasını yasaklama ve seyahat yasağı getirilmiştir. Suriyeli yetkililere karşı yeni yaptırım kararı alırken aynı zamanda Suriye'deki diplomatik misyonun önemli bir kısmını da geri çekme kararı almıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mark Toner Suriyeli yetkililere karşı yeni yaptırım kararı aldıktan kısa bir süre sonra kamuoyuna yaptığı açıklamada Suriye'de sivillere karşı son günlerde meydana gelen saldırılar "barbarlık" olarak nitelendirilmiştir. Sözcü Toner tarafından yapılan açıklamada, Esad yönetimi üzerinde baskılarını artıracakları ifade edildikten sonra Suriye'de yaşananların barbarca olduğunu ve özellikle demokratik bir gelecek isteklerini ortaya koyan sivillere karşı uygulanan politikanın kabul edilemeyeceği açık bir şekilde ortaya konmuştur.⁴⁸ Suriye'de kitlesel katımlı gösterilerin devam etmesi ve rejimin de güç kullanarak olayları bastırma politikasına öncelik vermesi durumunda Washington'un doğrudan Beşar Esad'ın yönetimden çekilmesi yönünde bir çağrı yapması gündeme gelebilir. Nitekim 6 Mayıs'ta Beyaz Saray Basın Bürosu

tarafından yayınlanan açıklamada göstericilere karşı uygulanan öldürme ve tutuklama politikalarının sert bir şekilde kınandığının altı çizilmiş ve ABD ile uluslararası ortaklarının Suriye rejiminin kendi halkına karşı uyguladığı politikalara karşı olduğunu göstermek için yeni adımlar atacaklarını ifade edilmiştir.⁴⁹

ABD'nin yanı sıra Fransa da Suriye'de meydana gelen gelişmeler karşısında Suriye rejimine yönelik daha sert politikalar izlenmesi konusunda BM'deki girişimlere destek veren bir diğer ülke olmuştur. Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppé yaptığı bir açıklamada Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin Suriye rejimi kınayan kararını memnuniyetle karşıladığını belirtmişti. Der'a'daki olayların ardından 2 Mayıs 2011'de bir açıklama yapan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Bernard Valero ise Suriye yönetimi tarafından sivillere karşı yürütülen tutuklama politikalarını sert bir şekilde kınadıklarını ifade etmişti. Valero Suriye'de yaşanan bastırma politikasının kabul edilemez olduğunu ve Fransa'nın BM Güvenlik Konseyi, AB ve İnsan Hakları Konseyinde Suriye rejimine karşı yaptırımlar uygulanması politikalarını desteklediklerini bir kez daha açıklamıştır.⁵⁰

Fransa'nın Suriye rejimine yönelik yaptığı açıklamalara destek veren İngiltere, Almanya, İspanya ve İtalya yönetimi ise AB'nin Suriye'de meydana gelen gelişmelerden dolayı Suriye yönetimine karşı bazı yaptırımları tartışmaya başlaması önemlidir. AB Dışişleri Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton tarafından Suriye rejiminin kınanmasının ardından, AB ülkeleri 29 Nisan olayları nedeniyle Suriye'ye karşı yaptırımları gündemlerine almışlardır. Olası yaptırımların başında ise Suriye yönetimine karşı diplomatik ve ekonomik yaptırımlar uygulanması gelmektedir. 3 Mayıs'ta Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppé ile Suriye yönetimine karşı uygulanacak yaptırımları görüşen İngiltere Dışişleri Bakanı Hague yaptığı açıklamada AB içindeki ortaklarıyla Suriye hesapların dondurulması ve seyahat sınırlandırılması konusunda görüşmelerde

bulduklarını açıklamıştı. Esad yönetimine karşı ilk yaptırım konusunu gündeme getiren Fransa ise AB'nin yaptırımlar konusunda hızlı davranmadığı eleştirisini getirmişti. Diğer yandan Yunanistan ve Portekiz gibi ülkeler ise Fransa'nın doğrudan yaptırımlar uygulama talebi karşısında çekimser pozisyonlarını sürdürmekteydiler. ABD'nin Devlet Başkanı Esad'a yaptırım uygulama yönünde bir karar almamasına karşın Fransa doğrudan Beşar Esad'a da yaptırımları gündeme taşımaktadır.⁵¹ Nitekim 6 Mayıs'ta göstericilere karşı sert tedbirlere başvurulmasının ardından AB ülkeleri de doğrudan Suriye rejimine karşı bazı yaptırım kararları uygulama konusunda uzlaşmıştır. 13 Suriye vatandaşına seyahat yasağı ve mal varlıklarına dondurma kararı alan AB ülkeleri olayların sürmesi durumunda yaptırımlarını genişletilmesi konusunda da anlaşıklarını açıklamışlardı. 10 Mayıs 2011'de AB tarafından yayımlanan yaptırım kararları içinde doğrudan Suriye'ye silah ambargosunun uygulanmasının dışında ticaret yasağı da getirilmiştir. Bunların dışında doğrudan sivillerin öldürülmesinden sorumlu tutukları 13 Suriye vatandaşlarının AB sınırları içindeki mal varlıklarının dondurulması, bu kişi ve onlara ait olan veya ortaklıkları bulunan şirketlerin, ticari varlıkların ve hesapların dondurulmasına ve doğrudan söz konusu kişilerin AB üyesi ülkelere seyahatlerinin yasaklanması yönünde kapsamlı bir yaptırım kararı almıştır. Silah ambargosu, seyahat ve ticaret yasağının uygulanması sırasında AB ülke sınırları, AB vatandaşları, AB vatandaşlarına bağlı şirketler veya bunların içinde yer aldığı ticari ortaklıkları ve AB ülkelerinin kara, deniz ve hava sahalarının kullanılmasına yasaklama getirilmiştir. Dolayısıyla Suriye'de etkin konumda bulunan 13 resmi görevlinin AB üyeleriyle ilişkili her hangi bir ticari ilişki veya AB üyesi ülkelerin hava sahalarını kullanması bile 9 Mayıs sonrası uygulamaya konulan yaptırım kararları ile yasaklanmış oldu.⁵²

Diğer yandan İspanya ve Almanya'nın muhalefeti sonucu 13 kişilik listede adına yer verilmeyen Başkan Esad'ın ise olayların devamı durumunda listeye eklenebileceği ileri sürül-

mektedir.⁵³ Özellikle Fransa doğrudan Beşar Esad'ın da yaptırım uygulanan isimler arasında yer alması konusunda ısrarcı olmaktadır. Dolayısıyla ilk başta açıklanan AB'nin Suriye rejimiyle ilişkili 13 kişiye derhal 1 kişiye de daha sonra yaptırım uygulayacağı yönündeki açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla Beşar Esad da olayların sürmesi durumunda yaptırım uygulanacak isimler arasında yer alabilir. Yaptırım uygulanan kişiler arasında Esad'ın kardeşi Mahir Al-Esad, Genel İstihbarat Başkanı Ali Memluk, İçişleri Bakanı İbrahim El Chaar, Der'a'daki Siyasi İstihbarat Başkanı Atıf Necip, Beşar Esad'ın kuzeni ve Genel İstihbarat Daire Başkanı Hafız Makhlof, Siyasi Güvenlik Başkanı Muhammed Dib Zeitoun, Banyas'daki Siyasi Güvenlik Başkanı Amjad El Abbas, Beşar Esad'ın bir diğer kuzeni Syriatel ve birçok ticari şirketin sahibi Rami Makhlof, Askeri İstihbarat Başkanı Abdulfettah Kudsiyah, Hava Kuvvetleri İstihbarat Başkanı Cemil Hasan, Ordu İstihbarat Başkanı Rüstem Gazali, güvenlik güçlerinin dışında yapılandırılan ve Alevilerden oluştuğu ileri sürülen Şabiha güçleri üyesi Fawwaz Esad ve Münir Esad yer almaktadır.⁵⁴

İspanya ve Almanya'nın muhalefeti sonucu 13 kişilik listede adına yer verilmeyen Başkan Esad'ın ise olayların devamı durumunda listeye eklenebileceği ifade edilmiştir. Özellikle Fransa doğrudan Beşar Esad'ın da yaptırım uygulanan isimler arasında yer alma konusunda caba harcamıştır. Dolayısıyla ilk başta açıklanan AB'nin Suriye rejimiyle ilişkili 13 kişiye derhal 1 kişiye de daha sonra yaptırım uygulayacağı yönündeki açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla Beşar Esad da sivillere karşı öldürme olayları devam ettiği takdirde yaptırım uygulanacak isimler arasında yer alabilir.

Bu kapsamda Esad yönetimi kısa süre içerisinde gösterileri sonlandıramazsa Suriye üzerindeki uluslararası baskıyla da mücadele etmek zorunda kalacağı açıktır. ABD ve AB tarafından Suriye rejimine yaptırım uygulanması yönünde alınan kararlar, BM Genel Sekreteri ve İnsan Hakları Konseyi'nin Suriye rejimini doğrudan kınaması ve son olarak

İnsan Hakları Konseyi'nde yer alan Suriye'nin üyelikten çıkartılması yönünde başlayan yaptırımların orta dönemde Suriye'ye karşı yeni yaptırım kararlarının alacağını göstermektedir. Sonuç olarak hem içeride hem de dışarıda artan diplomatik, siyasi ve ekonomik baskılar karşısında Suriye rejiminin ne kadar süre ile dayanacağı ise tartışmalıdır.

Suriye Krizinin Türkiye'ye Etkisi

Suriye'de rejim karşıtı muhaliflerin Mart ayı itibariyle kitlesel gösteriler düzenlemesi ile birlikte Suriye'deki olayların Türkiye'ye etkisi üzerinde tartışmalar da başlamış oldu. Suriye'de meydana gelen istikrarsızlığın doğrudan Türkiye'ye etkileyeceği açıktır. Nitekim Banyas'da gösteri düzenleyen muhaliflerin de Başbakan Erdoğan'ın posterlerini açması da Suriye'deki krizin doğrudan Türkiye'yi içine çekmeye başladığının işaretlerini vermektedir.⁵⁵ Bu bağlamda söz konusu etkinin siyasi, ekonomik, toplumsal ve diplomatik alanda olması beklenmektedir. Rejimin varlığını korumak için sivillere yönelik aşırı güç kullanması bir yandan gösterilerin artmasına ve rejimin meşruiyetini kaybetmesine yol açarken diğer yandan da olaylar kısa sürede yeni bir insani krizin de yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle 29 Nisan'daki gösterilerin ardından bir kısım Suriyelinin Hatay ili sınırından Türkiye'ye göç etmek zorunda kalması yeni bir mülteci akını sorununa yol açmıştır. Yaklaşık 260 Suriye vatandaşı Hatay ili sınırından geçerek Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye olayların başından itibaren Suriye rejiminin reform girişimlerine destek verdiğini açıklamasına rağmen, reformun içeriği konusunda net bir pozisyon almakta ciddi şekilde zorlanmıştır. Muhaliflerin temel talepleri arasında rejiminin kökten değiştirilmesi gündemdeyken kısmı reformlarla olayların durmayacağı son günlerde yaşanan olaylarla açığa çıkmış bulunmaktadır.

Diğer yandan Suriye'deki sorunun her geçen gün daha fazla uluslararası bir sorun haline dönüşmeye başladığı şu günlerde Türkiye'nin yanı başında meydana gelen kriz karşısında

daha dikkatli bir stratejiyi hayata geçirmeye çalıştığı dikkat çekmektedir. Bir yandan Esad rejimi ile kurulan özel ilişkiler ve Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey toplantıları diğer yandan da Suriye muhaliflerine verilen sözel destek Şam'da farklı algılamaların oluşmasına yol açmıştır. Başbakan Erdoğan'ın ilk önce Beşşar Esad'ın halkı tarafından sevildiğini öne sürmesi ardından da yeni Hamalar görmek istemiyoruz söylemi ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Suriye'de şok reformlara öncelik verilmesi gerektiğini dile getirmesi Esad rejimi ile Ankara arasında soğuk rüzgârların esmesine yol açabilir. Başbakan Erdoğan 9 Mayıs'taki konuşmasında "Bir yönetimin halkına kurşun sıkması asla doğru değildir. Çünkü karşınızda silahlı bir grup yok. Silahlı bir grup olsa o zaman tabii ki orada güvenlik gücü kendini savunacaktır, yapması gerekeni yapacaktır ama karşınızda halk var. Yani bir Halepçe, Hama, Humus bunları geçmişte yaşadık artık bunları yeniden yaşamak istemiyoruz" ifadelerine yer vererek Esad yönetimi ile aralarına önemli bir mesafe koymaya başlamıştır. Nitekim Erdoğan sözlerinin devamında Suriye yönetiminin kendilerine "5 tane askerimizi, 7 tane polisimizi öldürdüler" şeklinde gerekçeler söylediklerini ama sivil kayıpların 1000'i geçtiğine ilişkin bilgiler aldıklarını belirterek ileri sürülen gerekçelerin inandırıcı olmadığını ima etmiştir.⁵⁶

Türkiye'nin aksine İran'ın doğrudan Esad yönetimini desteklemesi ise Ankara ile Tahran arasında gidip gelen Esad yönetiminin süre giden krizi aşması durumunda İran'a kaymasına yol açabilir. Bu çerçevede Erdoğan'ın yukarıdaki konuşmasında da belirttiği bir noktaya dikkat çekmekte yarar vardır. Başbakan Erdoğan "bugün bir telefon görüşmesi yapmayı planladıklarını ancak aradıkları zaman kendisinin İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedi-nejad ile görüşmede olduğu için görüşemediğini" belirtmişti. Nitekim, söz konusu görüşmenin ardından Beşşar Esad'ın Erdoğan'a geri dönmemesi de Şam yönetiminin Türkiye'nin politikalarından duyduğu rahatsızlığı göstermektedir. Şam rejimi her zaman güvenlikle

ilgili sorunlarda Tahran'ı doğal destekleyicisi olarak görmektedir. Nitekim toplumsal muhalefet hareketinin gösteriler düzenlemeye başlamasından sonra da Esad rejimine ilk destek veren ülkelerin başında İran gelmiştir. Türkiye'nin ise Suriye sorununun masa başında tartışmasına rağmen ulusal ve uluslararası kamuoyunda son günlere kadar olabildiğince sessiz kalmaya çalışması dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla şayet rejim kısmı reformlarla krizi atlatabilirse Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerinde sorunlar ortaya çıkabilir. Diğer yandan köklü ve şok reformların kısa sürede hayata geçirmesi durumunda ise Şam'ın Tahran'dan uzaklaşp Türkiye'ye daha da yakınlaşması gündeme gelecektir. Çünkü, reform taleplerinin başında adil ve şeffaf seçimlerin yapılması gelmektedir. Yasama yetkisiyle donatılmış bir Parlamento'da muhaliflerin çoğunluğu oluşturması ve hükümeti kurması durumunda hem Türkiye hem de Batıyla daha iyi ilişkiler kurulması gündeme gelebilir.

Türkiye'nin bir yandan reform talebini üstü kapalı bir şekilde dile getirmesi diğer yandan da hem muhaliflere hem de güvenlik nedeniyle göç ettiği ileri sürenlere karşı sınırlarını açmasının Türkiye-Suriye ilişkilerinde nasıl bir etki yapacağı henüz net değildir. Ancak, her ne kadar reform talebi gündeme getirilse de Türkiye bir Fransa veya ABD gibi doğrudan Esad rejimin insan hakları ihlalleri karşısında eleştirel bir söylem kullanmaktan kaçındığı da dikkat çekmektedir. Yeni Hamalar istemiyoruz gibi kavramların kullanılmasına karşın Suriye'deki gösterilerde yaşamını yitirenler hakkında doğrudan Suriye yönetimine AB ülkelerinin gösterdiği tepkiye benzer bir eleştiri yapılmış değildir. Buna rağmen yeni Hamalar ve Humuslar istemiyoruz açıklamaların Ban-yas'daki muhalifler tarafından olumlu karşılandığı açılan Erdoğan posterlerinden anlaşıl-maktadır.

Suriye krizinin Türkiye-Suriye ilişkilerinde uzun dönemde ciddi etkileri olacağı açıktır. Söz konusu etkiler krizin uzun sürmesi durumun-

da ilk etapta ekonomik ve insani alanda kendisini göstermeye başlayacaktır. Türkiye'nin Orta Doğu'ya açılan kapısı olan Suriye'deki ticari alanın kapanması hem Suriye hem de bölgeyle ticaret yapan birçok kesimi olumsuz etkileyecektir. İkinci etki ise siyasi alanda yaşanacaktır. Esad rejimi Türkiye'den beklediği desteği görmediği takdirde şayet krizi yönetmeyi başarırsa Türkiye ile olan iyi ilişkilerini gözden geçirmek zorunda kalabilir. Suriye krizinin bir diğer etkisi ise Türkiye'nin Orta-doğu halkları üzerindeki etkisi üzerine olacaktır. Şayet Türkiye Suriye krizinde rejimin yanında bir görüntü verirse, kısa ve orta dönemde Arap halkları üzerinde kurmuş olduğu olumlu imaj yerini otoriter yönetimlerle işbirliği yapan bir ülke imajına bırakabilir. Bu algı Suriyeli muhaliflerde de oluşursa uzun dönemde Suriye Türkiye ekseninden Fransa'nın da içerisinde yer aldığı AB eksenine doğru bir dış politika değişikliğine gidebilir.⁵⁷

Suriye krizinin yaratacağı bir diğer olumsuz etki ise krizin büyümesi halinde ortaya çıkacak olan mülteci sorunudur. Rejim değişikliği kanlı bir iktidar mücadelesiyle gerçekleşecek olursa ülkedeki Hıristiyanlardan Kürtlere ve Alevi Araplara kadar bir çok kesimden ciddi şekilde ülke dışına doğru bir göç dalgası oluşabilir. Bunlara bir de Suriye'de yaşayan Iraklı mültecilerin göçüde eklenince bu sayının yüz binlerce mülteci anlamına geldiği düşünülebilir. Mülteci akını sorununun ortaya çıkması durumunda Türkiye kısa süre içerisinde kendisini Suriye sorunun içerisinde bulacaktır. Vize muafiyeti anlaşmasından sonra binlerce mültecinin Hatay'dan başlamak üzere Antep ve Şırnak'a kadar uzanan sınır bölgesinden Türkiye'ye gelmesi gündemdedir. Mülteci kapmalarının kurulması ve BM'nin de sürece soruna aktif bir şekilde müdahil olması Suriye rejimin tepkisine yol açabilecek bir gelişme iken, Suriye halkının kabul edilmemesi ise Suriye-Türkiye ilişkilerinde onarılması mümkün olmayan bir yara açacaktır. Nitekim 29 Nisan'da ilk mülteci grubunun kabul edilmesi Türkiye bundan sonrada gelecek olan Suriye vatandaşlarını kabul edeceğini göstermiş ol-

du. Ancak şimdiden bölgede gerekli olan alt yapı hazırlıklarının yapılması gerekmektedir. Çünkü ilk mülteci grubunun ardından daha fazla sayıda insanın Türkiye'ye geleceğini öngörmek gerekir.

Suriye'de yaşanan toplumsal muhalefet hareketinin doğrudan Türkiye'ye bir diğer etkisi ise ülkedeki Sünni algı ile Hatay ve Adana bölgesinde yaşanan Aleviler arasında gerginliklerin yaşanması şeklinde kendisini gösterebilir. Türkiye'de yaşayan Arap Alevileri bazı yazılı ve görsel medyada Esad rejimine getirilen eleştirileri Sünnilerin Alevileri eleştirisi olarak algılamaktadır. Yaşanan insani sorunun büyümesi durumunda iki taraf arasındaki görüş ayrılığının da daha da büyümesi beklenmektedir.

Diğer yandan Suriye'deki sorunun devam etmesi durumunda bir uluslararası müdahalenin de kapısının aralanacağını öngörmek gerekir. Nitekim son günlerde başta BM nezdinde olmak üzere birçok alanda Suriye rejimine karşı daha sert tedbirlerin alınması yönünde bazı girişimlerin olduğunu görmek gerekir. En son AB'nin Suriye'de üst düzeyde görev yapan 13 Suriye vatandaşına yaptırım uygulama kararı almasına dikkat çekmek gerekir. Olayların devam etmesi durumunda Rusya ve Çin'in de karşı muhalefetinin kırılacağını öngörülmektedir. Ayrıca bölge ülkelerinden Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin olası bir müdahale kararı karşısında olumlu tavır alacakları düşünülebilir. Dolayısıyla bölgedeki Arap ülkeleriyle de iyi ilişkilere sahip olan Türkiye'nin Suriye'deki olayları dış müdahaleye gerek kalmadan çözebilecek girişimlere öncelik vermesi gerekir, Ankara bu konudaki sessizliğini korumaya devam etmektedir.

Sonuç: Suriye'de Yaşanması Olası Senaryolar

Suriye'de Beşar Esad rejimi ilk kez ciddi bir muhalefet hareketiyle karşı karşıyadır. 2000 ve 2004'teki muhalefetin ciddi bir toplumsal

desteği bulunmamasına karşın 2011'de başlayan muhalefetin önemli bir toplumsal desteği bulunmaktadır. Beşar Esad'ın 11 yıl boyunca reform yapacağını dile getirmesine karşın gözle görülen bir reform yapmaması rejimin meşruiyetini ve güvenilirliğini yitirmesine yol açmıştır. Esad'ın reform yapacağını açıklamasına karşın yaşanan meşruiyet ve güven sorunu muhalefetin daha da genişleyeceğinin göstergesidir. Buna karşın Esad yönetimi de gösterileri sonlandırmak için her türlü yöntemi kullanacağını son günlerde Banyas, Humus ve Der'a'a ordu birliklerini göndererek ortaya koymuştur. Dolayısıyla uluslararası müdahale dahil olmak üzere Suriye'yi beklenenin aksine oldukça zor bir süreç beklediği açıktır.

Suriye'de yaşanan toplumsal muhalefet krizinin nasıl bir seyir izleyeceğine göre yaşanacak etkide değişecektir. Yaşanacak senaryoları kendi içinde gruplandırmak gerekirse, birinci senaryoda Suriye rejiminin kısmi reformlarla ülkedeki istikrarı sağlayacağı ileri sürülmektedir. Bu varsayımı ileri sürenler Esad rejiminin orta vadede yaşanan krizi yönetme kapasitesi ve yeteneğine sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır.⁵⁸ Birinci senaryoda isyan hareketinin Hıristiyan, Dürzi, Alevi, İsmaili ve son olarak Kürtlere tanınacak bazı haklarla kontrol dışına çıkmasının önüne geçileceği varsayımına dayanmaktadır. Tüm bu gruplardan alınan desteğin yanı sıra güvenlik güçleri ile istihbarat birimlerinin sürece aktif müdahalesi ile muhalif eylemleri belli bölgeler ve sınırların dışına taşması engellenecek ve orta vadede de bu gruplara bazı ekonomik ve siyasi ayrıcalıklar tanınarak sistemin istikrarlı hale geleceği düşünülmektedir.

İkinci senaryo ise birincisinden farklı olarak ülkedeki krizin büyüyeceği ve ülkedeki farklı toplumsal ve etnik gruplar arasında bir iç çatışmanın çıkacağı üzerinde kuruludur. Bu bağlamda güvenlik birimlerinden siyasi ve diplomatik birimlere kadar her alanda bir ayrışma yaşanacağı ve tüm grupların bir biriyle çatışacağı bir senaryonun yaşanabileceğine

dikkat çekilebilir. Özellikle güvenlik güçleri içinde yaşanacak bir ayrışmanın böyle bir senaryonun yaşanmasına yol açma olasılığı bulunmaktadır.

Üçüncü senaryo ise rejimin olayları kontrol etmede başarısız olmasına rağmen varlığını korumak için daha sert önlemlere başvuracağı ve bunun sonucunda da Suriye'nin ekonomik ve diplomatik yaptırımlarla karşı karşıya kalacağı üzerinedir. ABD, AB ve daha sonraları da BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak ekonomik ve diplomatik yaptırımlarla Suriye rejiminin zayıflatılması gündemdedir. Şayet ekonomik ve diplomatik yaptırım kararları alınırsa Şam yönetiminin uzun dönemde ekonomik olarak ortaya çıkabilecek sorunların üstesinden gelmesi oldukça güçtür. Özellikle yedek parça, hammadde kaynaklarına ulaşım ve gıda sorunlarında yaşanacak krizler doğ-

rudan gündelik hayatı etkileyeceğinden rejim karşıtı grupların elini güçlendirecektir.

Son olasılık ise Suriye rejiminin Libya benzeri bir uluslararası müdahaleye açık hale geleceği üzerinedir. Düşük bir olasılık olmakla birlikte krizin büyümesi durumunda böyle bir olasılığında gündeme geleceği açıktır.

Tüm bunların dışında bir diğer olasılıkta Suriye rejiminin demokratik bir sürecin önünü açacak politik reformlara öncelik vererek krizi aşması da gündemdedir. Güvenlik güçleri ve devlet başkanlığını elinde tutan azınlık gruplar siyasi alanda ise çok partili bir sisteme geçmeyi kabul edebilir. Böylelikle iktidara Sünni Araplar başta olmak üzere tüm Suriyeli grupların ortak edilmesi süreci de başlatılmış olularak yaşanan krizin önüne geçilebilir.

DİPNOTLAR

- 1 Nikolaos van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, Çev. Semih İdiz ve Aslı Faray Çalkıvık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. ss. 17-18
- 2 Hüsnü Mahalli, "Suriye senaryoları ve Türkiye", 06 Nisan 2011, <http://www.aksam.com.tr/suriye-senaryolari-ve-turkiye-1740y.html>
- 3 Monroe, Elizabeth, *The Middle East : A Political and Economic Survey*, Oxford University Press-Royal Institute of International Affairs, London, 1954; Gabriel Baer, *Population and Society in the Arab East*, London: Routledge pub., 1964, s. 466
- 4 Amos Perlmutter, "From Obscurity to Rule: The Syrian Army and the Ba'th Party", *The Western Political Quarterly*, Vol. 22, No. 4, Dec., 1969, s. 829
- 5 Yazar tarafından Şam'a bağlı Kaldı köyünde gerçekleştirilen mülakatlar.
- 6 *United Nations Population Fund*, "Youth and Adolescents", <http://www.unfpa.org.sy/en/content.aspx?s=4>; *World Bank*, "Syrian Arab Republic at a Glance", 25. 02. 2011, http://devdata.worldbank.org/AAG/syr_aag.pdf; Joshua Landis, "Syrian Population Growth and Unemployment" July 1st, 2009, <http://www.joshualandis.com/blog/?p=3519>
- 7 Mordechai Kedar, *Asad in Search of Legitimacy: Message and Rhetoric in the Syrian Press under Hafiz and Bashar*, Portland: Sussex Academic Press, 2005, s. 245
- 8 Suriye Anayasa'sının değişiklik öncesi maddeleri için bkz., http://www.law.yale.edu/rcw/rcw/jurisdictions/asw/syri-anarabrep/syria_constitution.pdf
- 9 Kedar, op. cit., s. 243
- 10 Shmuel Bar, "Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview", *Comparative Strategy*, 25:353, 2006, s. 381
- 11 Cengiz Candar, "11'nci Suriye Muhaberat Cumhuriyeti", *Radikal Gazetesi*, 01/05/2011
- 12 *Al Bab News*, "President Bashar al-Assad: Inaugural Address", <http://www.al-bab.com/arab/countries/syria/bashar00a.htm>
- 13 Kedar, op. cit., s. 249
- 14 Flynt Lawrence Leveretti, *Inheriting Syria: Bashar's Trial*, The Brookings Institution, Virginia, 2005, s.91
- 15 Kedar, op. cit., s. 253
- 16 Alan George, *Syria: Neither Bread Nor Freedom*, Zed Book Ltd., London, 2003, s. 182-186.
- 17 Lucy Dean (Ed.), *The Middle East and North Africa:2003*, Europa Publications, London, 2003, s. 1020
- 18 Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz.: Joshua Landis-Joe Pace, "The Syrian Opposition", *The Washington Quarterly*, 30:1, Winter 2006-07 ss. 45-68.
- 19 Veysel Ayhan, "Suriye'de Demokratik Gösterilerden Silahlı Muhalefete: İç Savaşa Doğru mu?", *ORSAM Dış Politika Analizi*, 12 Nisan 2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1748>
- 20 Yazar tarafından 2009 Ağustosunda Şam'da gerçekleştirilen bir görüşme notu.
- 21 *Arab Commission For Human Rights*, "A Joint Press release Denouncing the Arbitrary Arrest and Detention of Hussein Aloudat and Ali Al-Abdallah by the Syrian political security forces", May 2005 <http://www.achr.nu/newen51.htm>
- 22 Joshua M. Landis, "Damascus Declaration in English", Nov., 01, 2005, <http://faculty-staff.ou.edu/L/Joshua.M.Landis-1/syriablog/2005/11/damascus-declaration-in-english.htm>
- 23 Bkz.: *Official Wep Page of The Damascus Declaration for National Democratic Change*, "The National Council is the Damascus Declaration's legislative body", <http://www.nidaasyria.org/en/council>
- 24 *The Syrian Human Rights Committee*, "Leaders of Damascus Declaration Sentenced Two Years and a Half", 31 Oct 2008, <http://www.shrc.org/data.aspx/d3/3743.aspx>
- 25 Nour Malas-Jeo Lauria, "Nations Face Quandary in Syria", *The Wall Street Journal*, 27.04.2011, http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703956904576286821378488688.html?mod=fox_australian
- 26 *Sana Arap Haber Ajansı*, "Olağan Üstü Hal ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kaldırılıyor", <http://www.sana.sy/tur/236/2011/04/20/342388.htm>
- 27 Muntaha al-Atrash, "Al-Assad should step down and return to dentistry", By Haytham al-Tabaei , Asharq Al-Awsat,

- 12/04/2011, <http://www.aawsat.com/English/news.asp?section=1&id=24843>; Sami M. Moubayed, *Steel & silk: men and women who shaped Syria 1900-2000*, s. 179
- 28 Bkz., *Human Right Watch*, "Group Denial: Repression of Kurdish Political and Cultural Rights in Syria", November 26, 2009.
- 29 Veysel Ayhan, "Suriye'de İsyân: Esad Rejiminin Geleceği", *ORSAM Dış Politika Analizi*, 20 Nisan 2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1767>
- 30 Hugh Macleod, "Debate rages among Syria's opposition Kurds After years of Kurdish exclusion in Syria by the ruling Baath regime, there is hope for unity and justice once again", *Al Jazeera News*, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/05/20115816210895560.html>
- 31 *Reuters News*, "Protest erupts in Syria's Druze heartland" Apr 14, 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/04/14/us-syria-protests-druze-idUSTRE73D6UN20110414>
- 32 *Ya Libnan News*, "Syrian Human Rights: Over 800 killed in Syria so far", 07.05.2011, <http://www.yalibnan.com/2011/05/07/syrian-human-rights-over-800-killed-in-syria-so-far/>
- 33 Khaled Yacoub Oweis-Suleiman al-Khalidi "Syrian forces kill 62, U.S. toughens sanctions", *Reuters News*, Apr 29, 2011 <http://www.reuters.com/article/2011/04/29/us-syria-idUSLDE73N02P20110429>
- 34 *Al Jazeera News*, "More deaths on Syria's 'day of defiance'", 07.05.2011, <http://english.aljazeera.net/news/middle-east/2011/05/2011566163239760.html>
- 35 TRT Haber, "Tanklar Bu Kez Humus'ta", 09.05.2011, <http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=8552c3ea-9715-407b-a857-7efa213b9f39>; Sana Haber, "Teslim Olanların Sayısı 1083'e Ulaştı", Mayıs 09, 2011, <http://www.sana.sy/tur/339/2011/05/09/345737.htm>
- 36 Sana News, "Teslim Olanların Sayısı 3308'e Yükseldi, Mayıs 11, 2011, <http://www.sana.sy/tur/339/2011/05/11/346222.htm>
- 37 Dina El Shabeeb-Abeer Tayel, "Assad kills 19 protesters, including boy, 8, infant, as Syrian regime arrests 10,000", *Al Arabiya News*, 11 May 2011, <http://english.alarabiya.net/articles/2011/05/11/148666.html>
- 38 İktibas Dergisi, "Erdoğan: "Esad, sevilen bir lider", 01 Nisan 2011, http://www.iktibasdergisi.com/news_detail.php?id=3406
- 39 *Al Manar News*, "Syria Army Begins Gradual Pullback from Daraa", <http://www.almanar.com.lb/english/adetails.php?eid=14263&cid=23&fromval=1&frid=23&seccatid=20&s1=1>
- 40 Press TV News, "Syria arrests suspected terrorists", May 9, 2011, <http://edition.presstv.ir/detail/178965.html>; United Press International (UPI), "Iran blames Jordan, Saudi Arabia for Syria", April 10, 2011 http://www.upi.com/Top_News/World-News/2011/04/10/Iran-blames-Jordan-Saudi-Arabia-for-Syria/UPI-57001302436735/#ixzz1LsiezedK; Ya Libnan News, "U.S. accuses Iran of helping Syria suppress protests", April 14, 2011, <http://www.yalibnan.com/2011/04/14/u-s-accuses-iran-of-helping-syria-suppress-protests/>
- 41 Mariam Karouny, "Analysis: Syria unrest could destabilize Lebanon", *Ya Libnan News*, 27.05, 2011, <http://www.yalibnan.com/2011/04/27/analysis-syria-unrest-could-destabilize-lebanon/>
- 42 Veysel Ayhan, "Suriye'de İnsani Kriz: Uluslararası Tepki ve Türkiye'ye Etkisi", *ORSAM Dış Politika Analizi*, 30.04.2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1811>
- 43 The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), "Human Rights Council debates situation of human rights in the Syrian Arab Republic in Special Session", 29 April 2011, <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10970&LangID=E>
- 44 Al Jazeera News, "'Kuwait to replace Syria' for UN body bid", 10 May 2011, <http://english.aljazeera.net/news/middle-east/2011/05/2011510171246332265.html>
- 45 UN News Centre, "Syria: Ban reiterates calls for end to deadly violence and mass arrests", 10 May 2011, [http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=38332&Cr=syria&Cr1=](http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=38332&Cr=syria&Cr1=;); Syria: Ban reiterates calls for end to deadly violence and mass arrests; *UN News Centre*, "Syrians protest in Damascus on 24 April 2011", 9 May 2011, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=38315&Cr=syria&Cr1=#>
- 46 *Al Jazeera News*, "Syrian tanks 'shell district of Homs'", 11 May 2011, <http://english.aljazeera.net/news/middle-east/2011/05/20115117374683547.html>

- 47 Official web site for the White House and President Barack Obama, "A Statement by President Obama on Syria", April 22, 2011, <http://www.whitehouse.gov/blog/2011/04/22/statement-president-obama-syria>
- 48 Ya Libnan News, "Syrian protesters ready for 'day of defiance'", 06,05,1 2011 <http://www.yalibnan.com/2011/05/06/syrian-protesters-ready-for-day-of-defiance/>
- 49 Official web site for the White House and President Barack Obama, "Statement by the Press Secretary on Violence in Syria", 06.05.2011, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/05/06/statement-press-secretary-violence-syria>
- 50 *Kuna News*, "France condemns Syrian authorities" arrest of citizens Politics", 02.05.2011, <http://www.kuna.net.kw/NewsAgencyPublicSite/ArticleDetails.aspx?id=2163869&Language=en>
- 51 Adrian Blomfield, "EU to impose sanctions on Syrian leaders", <http://www.vancouversun.com/news/impose+sanctions+Syrian+leaders/4720411/story.html#ixzz1LYu7r4uJ>; *Euractiv News*, "EU countries mull sanctions on Syria" 03.05.2011, <http://www.euractiv.com/en/global-europe/eu-countries-mull-sanctions-syria-news-504330>
- 52 Yaptırım için bkz., *Official Journal of the European Union*, "Concerning Restrictive Measures in view of the Situation in Syria", Volume 54, 10 May 2011
- 53 *Sabah, Gazetesi*, "Suriye'de Hesap Günü", 07.05.2011, <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2011/05/07/suriyede-hesap-gunu>
- 54 Official Journal of the.., loc. cit.
- 55 *Al Jazeera News*, "Syrian tanks 'shell district of Homs'", 11.10.2011, <http://english.aljazeera.net/news/middle-east/2011/05/20115117374683547.html>
- 56 *Sabah Gazetesi*, "Başbakan son anketi açıkladı", 10.05.2011, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/05/10/erdogana-gore-kilicdaroglu-mu-baykal-mi?paging=16>
- 57 Bu konudaki Suriye'de yaşayan Türkiye vatandaşı akademisyenlerin son günlerde yazdıkları yazıları gözden geçirmekte yarar vardır. Bunlardan biri için bkz., Mehmet Yuva, "Çılgın medya ve Suriye", <http://www.habercem.com/haberdetay.asp?Newsid=135624>, 02.05.2011
- 58 Bu konuda Ortadoğu Çalışmaları Merkezi Başkanı ve Oklahoma Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Bölümünde Prof. olarak görev yapan, ayrıca Syria Comment adlı günlük forumda Suriye politikasına dair yazıları yayımlanan Joshua M. Landis ile Suriyeli gazeteci ve El Arabia TV Türkiye Temsilcisi Daniel Abdulfettah'ın görüşlerine bakılabilir. Bkz.: <http://www.joshualandis.com/blog/> ; El Arabia TV Türkiye Temsilcisi Daniel Abdulfettah, "Suriye'de Kontrol Rejimin Elinde", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1811>

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
E. Tümğ. Armağan Kuloğlu	ORSAM Başkan Yardımcısı
Habib Hümmüzlü	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe Üni.
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Abant İzzet Baysal Üni.
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Namık Kemal Üni.
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Gazi Üni.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Ahi Evran Üni.
Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ
Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Galatasaray Üni.
Dr. İlyas Kamalov	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Ogün Duru	ORSAM Yönetici Editörü
Bilgay Duman	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Oytun Orhan	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Sercan Doğan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanrıverdi	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş Kareem	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Leyla Melike Koçgündüz	ORSAM Uzman Yardımcısı, Projeler
Göknül Erbaş	ORSAM Uzman Yardımcısı, Karadeniz

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	ORSAM Danışmanı, Hidropolitik, ORSAM Su Araştırmaları Programı - Aksaray Üni.
Dr. Seyfi Kılıç	ORSAM Danışmanı, Hidropolitik, ORSAM Su Araştırmaları Programı - Aksaray Üni.
Kamil Erdem Güler	ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı
Çağlayan Arslan	ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danışmanı Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	KTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Namık Kemal Üniversitesi
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andıcan	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi Fulbright Genel Sekreteri
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ U.İ.B. Başkanı
İtir Bağdadı	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	KTÜ Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd.
E. Hava Orgeneral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Dr. Didem Danış	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, ATAUM Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evren Üniv. U.İ.B. Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniv. Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı

Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksel	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Habib Hürmüzlü	ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi
Dr. İlyas Kamalov	ORSAM Avrasya Danışmanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi
Selçuk Karaçay	Vodafone Genel Müdür Yardımcısı
Doç. Dr. Z. Nilüfer Karacasulu	Dokuz Eylül Üniversitesi U.İ.B.
Arslan Kaya	KPMG, Yeminli Mali Müşavir
Doç. Dr. Şenol Kantarcı	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Hicran Kazancı	ITC Türkiye Temsilcisi
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Kibaroglu	Bilkent Üniversitesi
Musa Kulaklıkaya	Türkiye Cumhuriyeti Nouakchott Büyükelçisi (Moritanya İslam Cumhuriyeti)
E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu	Başdanışman
Prof. Dr. Erol Kurubaş	Kırıkkale Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mosa Aziz Al-Mosawa	Bağdat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Aleksandr Knyazev	Rus Slav Üniversitesi (Bişkek)
Prof. Dr. Mahir Nakip	Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
Doç. Dr. Tank Oğuzlu	Bilkent Üniversitesi
Murat Özçelik	Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniversitesi S.B. Enstitüsü Müdürü
Dr. Bahadır Pehlivan Türk	TOBB ETÜ
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Ersan Sankaya	Türkmeneli TV-Kerkük Haber Ajansı Türkiye Temsilcisi
Prof. Dr. Viktor Panin	Pyatigorsk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci	Regent's College, Londra, Birleşik Krallık
Bayram Sankaya	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
Dr. İrina Svistunova	Moskova U.İ. Devlet Üniversitesi
Dr. Aleksandr Sotnichenko	St. Petersburg Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay Tanrısever	ODTÜ
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yrd.
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
Dr. Gönül Tol	MEI Türkiye Direktörü
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
M. Ragıp Vural	2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Vatanyar Yagya	St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üni.
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Dış İşleri Bakanlığı SAM Başkanı
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi, ABD
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi
Ahmet K. Han	İstanbul Üniversitesi
Raymond Hinnebusch	St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
Rosemary Hollis	City Üniversitesi, Birleşik Krallık
Bahgat Korany	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
Peter Mandaville	George Mason Üniversitesi, ABD
Emma Murphy	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı

Mithatpaşa Caddesi 46/6 Kızılay-ANKARA
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr